

De burgerlijke partij en de (betaling van de) schadevergoeding

Audry Delvaux en Tom Vander Beken¹

Wie een misdrijf pleegt, veroorzaakt (meestal) heel wat gevolgen. Niet enkel voor zichzelf, maar vaak ook voor mensen die hier niet om gevraagd hebben, *i.e. de slachtoffers*. Het Wetboek van strafvordering (verder Sv.), noch het Strafwetboek (verder Sw.) bevat een definitie van het begrip 'slachtoffer'. Een definitie vinden we in Europese wetgeving. Richtlijn 2012/29/EU definieert het slachtoffer als *"een natuurlijke persoon die als rechtstreeks gevolg van een strafbaar feit schade, met inbegrip van lichamelijke, geestelijke of emotionele schade of economisch nadeel, heeft geleden."*²

Het Belgisch straf(proces)recht zorgt wél voor een omkadering van het slachtoffer. De waarborgen en rechten die een slachtoffer binnen het strafprocesrecht krijgt, verschillen naargelang het statuut.³ In beginsel

zijn er drie verschillende statuten: slachtoffers, benadeelde personen en burgerlijke partijen.

Initieel had het Wetboek van Strafvordering geen specifieke aandacht voor slachtoffers die niet zelf het initiatief nemen om zich in de strafprocedure te mengen. Wie zich niet formeel burgerlijke partij stelde, had geen wettelijk recht om op de hoogte gesteld te worden van het verloop van de rechtspleging.⁴ De Wet-Franchimont of de Wet van 12 maart 1998 tot verbetering van de strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek⁵ heeft de rechten die aan slachtoffers worden toegekend geprofileerd. De hervormingen die deze wet heeft doorgevoerd, zijn o.a. beïnvloed door de onvrede die bestond over de wijze

waarop slachtoffers van misdrijven werden behandeld en dit n.a.v. de onderzoeken naar de Bende van Nijvel en de zaak Dutroux.⁶ Artikel 3bis Voorafgaande titel Wetboek van strafvordering (verder V.T. Sv.) inzake slachtofferbejegening voorziet sindsdien de verplichting om zorgvuldig om te gaan met slachtoffers van misdrijven en hun verwanten, in het bijzonder door de terbeschikkingstelling van de nodige informatie en desgevallend door het bewerkstelligen van het contact met de gespecialiseerde diensten. Het recht vervat in artikel 3bis V.T.Sv. komt toe aan elk slachtoffer, ongeacht het formeel statuut dat zij al dan niet (reeds) hebben.⁷ Bijgevolg hebben slachtoffers die ervoor kiezen om buiten de strafprocedure te blijven en hun burgerlijke vordering uit te oefenen voor de burgerlijke rechtsmachten eveneens

1 Onderzoeker en gewoon hoogleraar aan de vakgroep criminologie, strafrecht en sociaal recht van de Universiteit Gent.

2 Richtlijn 2012/29/EU van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012 tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van kaderbesluit 2001/220/JBZ, *Pb.L.* 315 van 14 november 2012.

3 Verschillende auteurs pleiten voor een eenmaking van het slachtofferstatuut, maar daar zal hier verder niet op worden ingegaan; W. DE BONDY, "De positie van het slachtoffer in het strafrecht: Naar een eengemaakt slachtofferstatuut" in W. DE BONDY, P. TRAEST, A. VERHAGE en G. VERMEULEN, *XLIII Postuniversitaire cyclus Willy Delva Strafrecht en strafprocesrecht: doel of middel in een veranderde samenleving?*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2017, 228.

4 F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors*, Antwerpen/Apeldoorn, Maklu, 2020, 131.

5 Wet van 12 maart 1998 tot verbetering van de strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek, *BS* 2 april 1998.

6 F. HUTSEBAUT, "De wet van 12 maart 1998: een algemene situering", *Vigiles* 1999, afl. 1, 5.

7 Dit recht blijft beperkt blijft tot het verkrijgen van alle nuttige informatie inzake de burgerlijke partijstelling en de verklaring van de benadeelde persoon. Het recht om informatie te krijgen met betrekking tot de stand van het vooronderzoek zit vervat in artikel 5bis V.T.Sv. en is daardoor dus gekoppeld aan het hebben van het statuut van benadeelde persoon.

rechten binnen het strafproces.⁸

Het bijzonder statuut voor de benadeelde persoon werd ook gecreëerd in 1998 door de Wet Franchimont. Om dit statuut te bekomen dient het slachtoffer een verklaring van benadeelde persoon af te leggen. Overeenkomstig artikel 5bis V.T. Sv. moet in die verklaring naast formaliteiten zoals identiteitsgegevens, ook het schadeverwekkend feit, de aard van de schade en het persoonlijk belang van de betrokkene worden opgenomen. De benadeelde persoon kan geen schadevergoeding eisen⁹ maar dit statuut verschaft wel een viertal andere rechten; het recht op bijstand of vertegenwoordiging door een advocaat, voeging van stukken bij het dossier, een verwittigingsplicht¹⁰ en het recht op inzage en kopie van het strafdossier.

Het verschil met het statuut van de benadeelde persoon is niet groot maar het slachtoffer dat ervoor kiest om zich burgerlijke partij te stellen wordt een volwaardige procespartij. Daarenboven komt het recht om bijkomende onderzoeksdaten te verzoeken slechts toe aan het slachtoffer dat zich burgerlijke partij gesteld heeft.¹¹

Wie er initieel voor koos om enkel een verklaring van benadeelde persoon af te leggen, kan zich later in de procedure ook nog burgerlijke partij stellen. Verder onderscheidt de burgerlijke partijstelling zich als het statuut met

een patrimoniaal doel want de burgerlijke partij beoogt het herstel van de geleden schade, in ieder geval niet de bestraffing van de dader.¹²

Het slachtoffer dat een schadevergoeding nastreeft, zal zich dus burgerlijke partij moeten stellen. Een burgerlijke partijstelling garandeert echter niet dat een schadevergoeding wordt toegekend, laat staan dat een toegekende schadevergoeding ook daadwerkelijk wordt betaald. Het Kaderbesluit 2001/220/JBZ van de Raad van Europa van 15 maart 2001 inzake de status van het slachtoffer in de strafprocedure bepaalt wel dat lidstaten ervoor moeten zorgen dat slachtoffers van een strafbaar feit binnen een redelijke termijn een beslissing krijgen over de vergoeding van hun schade én dat lidstaten maatregelen moeten treffen die ervoor zorgen dat het slachtoffer voldoende schadeloos wordt gesteld door de dader.¹³

In dit artikel wordt ingegaan op het statuut van de burgerlijke partij, de begroting van de schadevergoeding en de mogelijkheden om de inning ervan te bekomen of af te dwingen. Tevens wordt aangeduid welke alternatieve vormen van schadeloosstelling voorhanden zijn wanneer een veroordeelde niet wil of kan betalen.

Wie kan zich burgerlijke partij stellen?

Voorwaarden

Om als slachtoffer van een misdrijf een burgerlijke vordering te kunnen uitoefenen voor de strafrechtbanken, moet voldaan zijn aan bepaalde voorwaarden. Vooreerst zijn er de algemene ontvankelijkheidsvoorwaarden van rechts- en handelingsbekwaamheid maar ook van hoedanigheid en belang.¹⁴ Artikelen 17 en 18 van het Gerechtelijk Wetboek stellen dat *“de rechtsvordering niet kan worden toegelaten, indien de eiser geen hoedanigheid en geen belang heeft om ze in te dienen.”* Er wordt aangenomen dat deze artikelen ook van toepassing zijn op de strafprocedure.¹⁵

Daarnaast moeten ook de bijzondere voorwaarden die vereist zijn binnen het strafprocesrecht, vervuld zijn. De strafvordering moet immers ontvankelijk zijn en het slachtoffer moet ‘beweren benadeeld te zijn’.

Algemene voorwaarden

Hoedanigheid

Er moet een verband bestaan tussen de persoon die de rechtsvordering uitoefent en het voorwerp van de eis.¹⁶ Bijgevolg zullen personen die schade ondervinden wegens een misdrijf in aanmerking komen. Artikel 3 V.T. Sv. stipuleert dat *“de rechtsvordering tot herstel van de schade, door een misdrijf veroorzaakt, behoort aan hen die de schade hebben geleden”*. Hoewel hieruit blijkt dat de burgerlijke vordering slechts kan toebehoren aan het

8 In praktijk blijkt dat slachtoffers vaak de voorkeur geven aan een participatie binnen het strafproces (R. VERSTRAETEN, D. VAN DAELE, A. BAILLEUX en J. HUYSMANS, *De burgerlijke partijstelling: analyse en toekomstperspectief*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 20).

9 F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *op. cit.*, 133.

10 Zo moet de benadeelde persoon op de hoogte gebracht worden van seponering, de instelling van een gerechtelijk onderzoek en van de bepaling van de rechtsdag voor het onderzoeks- en vonnisgerecht.

11 W. DE BOND, *op. cit.*, 228.

12 C. VAN DEN WYNGAERT en P. TRAEST, *Strafrecht en Strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Oud-Turnhout-'s Hertogenbosch, Gompel&Svacina, 2019, 630 en 906.

13 Art. 9 Kaderbesluit 2001/220/JBZ van de Raad van 15 maart 2001 inzake de status van het slachtoffer in de strafprocedure.

14 R. VERSTRAETEN, D. VAN DAELE, A. BAILLEUX en J. HUYSMANS, *op. cit.*, 20.

15 P. TRAEST en T. GOMBEER, “De toepassing van het gerechtelijk wetboek in strafzaken”, *Jaarboek CBR 2008-2009*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 460.

16 R. VERSTRAETEN, *De burgerlijke partij en het gerechtelijk onderzoek. Het slachtoffer in het strafproces*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu Uitgevers, 1990, 43.

slachtoffer, rijst de vraag naar de concrete invulling van dit begrip. Bij een ruime interpretatie kan er immers afbreuk gedaan worden aan de verenigbaarheid met de *ratio legis* van artikel 3 V.T.Sv. en de rechtszekerheid. Een strikte opvatting daarentegen zal de onrechtstreekse slachtoffers uitsluiten. Zoals hieronder zal blijken, verkiest ons rechtssysteem daarom een omschrijving met meer marge.

Het eigenlijke slachtoffer

Zoals gezegd voorziet het straf(proces) recht geen definitie van het slachtofferbegrip. VERSTRAETEN omschrijft - gelet op de wettelijke voorwaarden waaraan voldaan moet zijn - het slachtoffer als de natuurlijke persoon of de rechtspersoon die rechtstreeks en persoonlijk schade heeft geleden uit het misdrijf, alsook degenen die bij uitbreiding materiële en/of morele schade hebben geleden zoals familieleden of naasten van het slachtoffer.¹⁷

Wat de persoonlijke schade van de rechtspersoon betreft, wordt verwezen naar de materiële schade die kan ontstaan door aantasting van het vermogen of de morele schade die kan ontstaan door aantasting van de goede naam of reputatie.¹⁸

Indeplaatsstelling

Vermits de burgerlijke vordering wordt beschouwd als een patrimoniaal recht, is het vatbaar voor overdracht.¹⁹ In geval van overlijden van de burgerlijke partij, gaat deze vordering over op de erfgenamen. Ook kan de verzekeraar die het slachtoffer heeft

vergoed, worden gesubrogeerd in diens rechten.

Belang

Naast een hoedanigheid moet de procespartij ook een belang hebben om de rechtsoverdracht uit te oefenen. Dit wordt omschreven als ieder materieel of moreel voordeel dat kan verwacht worden door de instelling van de rechtsoverdracht zodat de huidige rechtstoestand gewijzigd of verbeterd kan worden.²⁰ Het is noodzakelijk dat de burgerlijke partijstelling gekoppeld wordt aan de vordering tot schadevergoeding, aan het herstel van de schade. Het hebben van een belang hangt dus nauw samen met het schadebegrip. Hoewel een burgerlijke partij in beginsel een strafrechtelijke veroordeling van de dader wil²¹, volstaat het louter belang hebben bij de bestraffing alleen niet.

Bovendien moet het gaan om een persoonlijk belang. Een vordering louter in functie van het algemeen belang (een *actio popularis*) is dan ook uitgesloten. Daarvoor is enkel het Openbaar Ministerie bevoegd.

Tot slot dient het nagestreefde belang rechtmatig te zijn. De rechtmatigheidsvereiste kan verantwoord worden door het feit dat het recht onmogelijk de vergoeding kan toelaten voor een schade die voortvloeit uit een onrechtmatige toestand.²² In de cassatierechtpraak wordt dit geïnterpreteerd als "*er is geen rechtmatig belang wanneer men louter het behoud wil bewerkstelligen van een toestand die in strijd is met de openbare orde*".²³

Bijzondere voorwaarden

De ontvankelijkheid van de strafvordering

Vermits binnen het strafproces de strafvordering primeert, *i.e.* de relatie tussen de beklaagde en de maatschappij, is de strafprocedure niet de natuurlijke plaats om een burgerlijke vordering uit te oefenen. De vordering van het slachtoffer binnen de strafprocedure werd aanvaard maar slechts als *accessorium* van de strafvordering.²⁴ Dit houdt in dat de strafrechter enkel uitspraak kan doen over de burgerlijke vordering wanneer een ontvankelijke strafvordering bestaat op het ogenblik van de instelling van de burgerlijke vordering. De strafvordering moet bijgevolg samen of voorafgaand aan de burgerlijke vordering voor het vonnisgerecht aanhangig worden gemaakt. De burgerlijke vordering moet immers een drager hebben om te kunnen worden ingesteld. Bij verval van de strafvordering (bijvoorbeeld wegens verjaring van de strafvordering of bij overlijden van de verdachte) dient er een onderscheid te worden gemaakt naargelang de grond van verval intreedt vóór of tijdens de procedure voor het vonnisgerecht. Wanneer de strafvordering is vervallen vóór de aanhangigmaking van de burgerlijke vordering bij het vonnisgerecht, zal deze vordering onontvankelijk zijn. Indien de grond van verval pas intreedt nadat de strafvordering aanhangig werd gemaakt voor het vonnisgerecht én de burgerlijke vordering tijdig – *i.e.* vóór het verval van de strafvordering – werd ingesteld, blijft de strafrechter

17 *Ibid.*

18 R. VERSTRAETEN, D. VAN DAELE, A. BAILLEUX en J. HUYSMANS, *op. cit.*, 22.

19 R. VERSTRAETEN, *op. cit.*, 43.

20 Wanneer men reeds beschikt over een uitvoerbare titel is er geen sprake van een belang; R. VERSTRAETEN, *op. cit.*, 44.

21 R. VERSTRAETEN, "Actuele knelpunten en ontwikkelingen omtrent de burgerlijke vordering uit een misdrijf" in P. TRAEST en A. DE NAUW (red.), *Wie is er bang van het strafrecht?*, Postuniversitaire Cyclus Willy Delva, Gent, Mys & Breesch, 1998, 343.

22 R. VERSTRAETEN, *op. cit.*, 45.

23 Cass. 3 oktober 1997, *RW* 1998-99, afl. 37, 1350.

24 R. VERSTRAETEN, D. VAN DAELE, A. BAILLEUX en J. HUYSMANS, *op. cit.*, 24.

evenwel bevoegd om zich te buigen over de burgerlijke vordering.²⁵ De strafrechter zal dan niet meer oordelen over de grond van de strafvordering maar slechts oordelen over de vraag of de beklaagde een onrechtmatige daad heeft gesteld die voldoet aan de constitutieve bestanddelen van het strafbaar feit dat ten laste werd gelegd.²⁶

De instelling van een strafvordering kan gebeuren door zowel het Openbaar Ministerie als het slachtoffer zelf. Wanneer een strafvordering wordt ingesteld, betekent dit dat de zaak aanhangig gemaakt wordt bij een onderzoeksrechter of een vonnisgerecht en bijgevolg noodzakelijkerwijze zal beoordeeld worden door een rechter.²⁷

Het accessoriumkarakter brengt ook met zich mee dat de burgerlijke vordering principieel moet ingesteld zijn vóór de uitspraak van de strafrechter over de strafvordering. Artikel 4 lid 2 V.T. Sv. voorziet echter een uitzondering hierop vermits

rechtbanken overeenkomstig deze bepaling de burgerlijke belangen ambtshalve mogen aanhouden wanneer de zaak wat die belangen betreft niet in staat van wijzen is. Het slachtoffer kan dus na de uitspraak op strafgebied de zaak op burgerlijk vlak nog aanhangig maken via een kosteloos verzoekschrift dat geldt als burgerlijke partijstelling.²⁸

Het beweren benadeeld te zijn

Artikel 63 Sv. bepaalt dat een burgerlijke partijstelling mogelijk is wanneer iemand 'beweert te zijn benadeeld door een misdaad of wanbedrijf'. De rechtspraak heeft invulling gegeven aan de eerder vage wettelijke omschrijving 'beweren'. Volgens vaststaande rechtspraak van het Hof van Cassatie moet de benadeelde zijn bewering omtrent de geleden schade aannemelijk maken.²⁹ Aan deze vereiste moet voldaan zijn, zowel bij de burgerlijke partijstelling bij wijze van actie, als bij wijze van voeging.³⁰

De rechter die de ontvankelijkheid van

de burgerlijke partijstelling dient te beoordelen³¹ kan het "beweren benadeeld te zijn" toetsen aan de hand van een vijfvoudige controle.³² 1) Vooreerst moet de burgerlijke partij kunnen aantonen dat er een reële schade is, hetgeen tegenover een eventuele of hypothetische schade staat.³³ 2) Daarnaast moet er sprake zijn van persoonlijke schade vermits degene die zich burgerlijke partij wil stellen de schade zelf, persoonlijk en rechtsreeks moet geleden hebben.³⁴ Zoals reeds vermeld is de *actio popularis* dus in principe onmogelijk. 3) Verder moet de geleden schade te wijten zijn aan het vervolgte misdrijf zodat de strafrechter eerst zal moeten oordelen dat een bepaald misdrijf werd gepleegd en dat hierdoor het slachtoffer persoonlijke en reële schade heeft geleden.³⁵ 4) Vervolgens moet de strafrechter bevoegd zijn om schadevergoeding toe te kennen. Er zijn immers enkele situaties waarin het wettelijk uitgesloten is om een burgerlijke vordering voor de strafrechter te brengen.³⁶ Op deze manier ontstaat een burgerlijke immuniteit voor de werkgever, zijn

25 Cass. 22 oktober 1991, AR 4561; Cass. 18 november 1992, AR 9947; Cass. 7 maart 1995, P.94.1289.N; F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *op. cit.*, 136-137.

26 Cass. 30 april 1991, AR 3130.

27 I.e. het onderzoeksgerecht (raadkamer of kamer van inbeschuldigingstelling) ofwel – na aanhangigmaking in de vonnisfase – de politierechtbank, de correctionele rechtbank of het hof van assisen; R. VERSTRAETEN, D. VAN DAELE, A. BAILLEUX en J. HUYSMANS, *op. cit.*, 33.

28 F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *op. cit.*, 137.

29 "Hij die beweert door een misdaad of wanbedrijf benadeeld te zijn, kan zich burgerlijke partij stellen zowel voor de onderzoeksrechter als voor het onderzoeksgerecht, zonder dat hij in die stand van de rechtspleging het bewijs hoeft te leveren van de schade, van haar omvang en van het oorzakelijk verband ervan met het aan de verdachte ten laste gelegde misdrijf. De beweerde benadeelde moet evenwel, wil zijn burgerlijke partijstelling ontvankelijk zijn, zijn bewering omtrent de schade die hij door het misdrijf zou hebben geleden, aannemelijk maken"; Cass. 3 april 2007, NC 2009, 375, nr. 14, noot S. DE, DECKER; Cass. 8 oktober 2002, T. Strafr. 2003, 294.

30 Cass. 8 oktober 2002, T. Strafr. 2003, 294; RW 2003-04, afl. 8, 297, noot A. VANDEPLAS.

31 De ontvankelijkheid van de burgerlijke partijstelling zal door de vonnisrechter beoordeeld worden. Dit gebeurt niet door de onderzoeksrechter. De onderzoeksgerechten zijn hier ook niet bevoegd voor; C. VAN DEN WYNGAERT, P. TRAEST en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 2017, 543.

32 R. VERSTRAETEN, *Handboek strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2007, 190, nr. 317.

33 R. VERSTRAETEN, D. VAN DAELE, A. BAILLEUX en J. HUYSMANS, *op. cit.*, 27.

34 De rechtspraak stelt dat indirecte schade – bv. de schade van nabestaanden – ook persoonlijke schade is; Bruxelles, 26 juni 2015, R.G.A.R., 2015, no 15239; Corr. Namur, 17 novembre 2015, R.G.A.R., 2016, no 15282; Liège, 21 janvier 2016, 2010/RG/931; Civ. Bruxelles fr., 31 mai 2016, R.G.A.R., 2017, no 15391; Corr. Lux., div. Neufchâteau, 14e ch., 19 juillet 2016, R.G.A.R., 2017, no 15371; C. DELFORGE, "Chronique du jurisprudence", R.C.J.B. 2019, liv. 4, 726.

35 Cass. 3 maart 1999, T. Strafr. 2000, 20.

36 Zo bepaalt artikel 46 Arbeidsongevallenwet dat een burgerlijke partijstelling door het slachtoffer onmogelijk is wanneer het arbeidsongeval het gevolg is van een onopzettelijk misdrijf dat gepleegd werd door de werkgever, zijn lasthebber of aangestelde; R. VERSTRAETEN, D. VAN DAELE, A. BAILLEUX en J. HUYSMANS, *op. cit.*, 31.

lasthebber of aangestelde die gecompenseerd wordt door een verplichte verzekering.³⁷ 5) Tot slot houdt de vijfdelige toets in dat het slachtoffer ook effectief een vergoeding moet vragen voor de geleden schade. Een symbolische euro volstaat maar een louter belang bij de bestraffing van de beklagde is onvoldoende.³⁸

Actio popularis?

Het slachtoffer dat zich burgerlijke partij wenst te stellen moet *persoonlijk* schade hebben geleden. Hierop bestaan – weliswaar onder strikte voorwaarden – uitzonderingen voor rechtspersonen die willen optreden in functie van individuele belangen van hun leden of in functie van een collectief belang. Zo mogen beroepsverenigingen, die juist ter verdediging van de belangen van hun leden zijn opgericht, zich hiervoor burgerlijke partij stellen op voorwaarde dat zij vallen onder de wet van 31 maart 1898.³⁹ Ook vzw's en instellingen van openbaar nut kunnen een burgerlijke vordering instellen ter behartiging van een collectief - en dus geen persoonlijk - belang in wetelijk bepaalde gevallen. Zo bepalen

o.a. de Antidiscriminatiewet⁴⁰ en de Racismewet⁴¹ welke instanties bevoegd zijn om op te treden in functie van een algemeen belang. Volgens het Grondwettelijk Hof beschikken de Orde van Vlaamse Balies en de Ordre des Barreaux francophones et germanophones over de hoedanigheid om *“een vordering in te stellen die ertoe strekt het collectieve belang te behartigen van de rechtzoekenden wanneer zij met name een schending aanvoert van de fundamentele vrijheden die zijn erkend door de Grondwet en door de internationale verdragen die België binden”*.⁴²

Een andere interpretatie van hun bevoegdheden in artikel 495 Gerechtelijk Wetboek zou een schending uitmaken van artikelen 10 en 11 van de Grondwet.⁴³ De Ordre des Barreaux francophones beoogde voor de verwijzende rechters immers de vordering inzake een collectief belang te verdedigen die zij had ingesteld tegen de Belgische Staat, die zij aansprakelijk achtte voor de overbevolking in de gevangenissen van respectievelijk Lantin en Vorst.

Zich burgerlijke partij

stellen?

Het optierecht van de benadeelde

Wie door een misdrijf werd benadeeld heeft de keuze om een procedure te starten voor de burgerlijke rechtbanken, dan wel voor de strafrechtbank. Er mag niet vergeten worden dat de regels van het burgerlijk aansprakelijkheidsrecht in artikelen 1382-1386bis van het Burgerlijk Wetboek de bestaansvoorwaarden voor de burgerlijke vordering beheersen. Dit houdt in dat het slachtoffer schade heeft geleden door een fout van de dader (*i.e.* het misdrijf) waarbij er een causaal verband bestaat tussen die fout en schade.⁴⁴ Het foutconcept in het burgerlijk recht en het strafrecht komen op het vlak van onachtzaamheidsmisdrijven overeen⁴⁵ vermits in beide gevallen de lichtste fout of de *culpa levissima in abstracto* geldt als maatstaf.⁴⁶ Het onderscheid tussen het aquiliaans aansprakelijkheidsrecht en het strafrecht is dat in de burgerrechtelijke procedure in principe elke schadeveroorzakende fout wordt gesanctioneerd terwijl in de

37 Art. 49 Arbeidsongevallenwet; R. VERSTRAETEN, D. VAN DAELE, A. BAILLEUX en J. HUYSMANS, *op. cit.*, 31.

38 Cass. 27 maart 2001, *TFR* 2001, 870; Cass. 27 maart 2001, P.99.0983.N.

39 Wet 31 maart 1898 op de beroepsverenigingen, *BS* 8 april 1898.

40 Art. 29-31 van de Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie, *BS* 30 mei 2007.

41 Art. 31-33 van de Wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden, *BS* 8 augustus 1981.

42 GwH, 6 juli 2017, nr. 87/2017, overw. B.10.2.

43 “Een andere interpretatie zou immers leiden tot een verschil in behandeling t.a.v. andere rechtspersonen die krachtens sommige wetten voor de hoven en rechtbanken van de rechterlijke orde een vordering kunnen instellen waarbij een collectief belang van de rechtzoekenden wordt aangevoerd dat verbonden is aan de bescherming van de fundamentele vrijheden zoals die worden gewaarborgd door de Grondwet en de internationale verdragen die België binden”; GwH, 6 juli 2017, nr. 87/2017, overw. B.2.1.

44 C. VAN DEN WYNGAERT en P. TRAEST, *op. cit.*, 906.

45 Het wetsvoorstel tot invoering van een nieuw Strafwetboek stapt af van de ‘eenheid van fout’ (tal van stemmen hebben reeds gepleit voor de dualiteit van de strafrechtelijke en burgerrechtelijke fout; F. KUTY, *Principes généraux du droit pénal belge*. II. L’infraction pénale, Brussel, Larcier, 2010, 288-290, nr. 1167; N. COLETTE-BASECQZ en N. BALISE, *Manuel de droit pénal général*, Limal, Anthemis, 2013, 277-279). Zo raakt de strafbaarstelling van de ‘lichte’ nalatigheden personen die een dergelijke behandeling vaak niet verdienen. Met verwijzing naar het subsidiair karakter van het strafrecht rijst hier de vraag of in die gevallen het strafrechtelijk optreden niet enkel zou moeten worden voorbehouden voor de gevallen van zware fout, waarbij de lichte fout dan uitsluitend onder de burgerrechtelijke aansprakelijkheid zou vallen. Ook het slachtoffer kan nadeel ondervinden t.g.v. van de ‘eenheid van fout’ die verbonden is aan het principe dat de strafrechtelijke uitspraak gezag van gewijsde heeft t.o.v. de burgerlijke rechtsvordering (artikel 4 V.T. Sv.). Immers, een slachtoffer kan in principe alleen burgerrechtelijk schadeloos worden gesteld indien de strafrechtelijke verantwoordelijkheid vaststaat (*infra*); Wetsvoorstel tot invoering van een nieuw Strafwetboek – Boek 1 en Boek 2, DOC 54 3651/001, 32-33.

46 Bij opzettelijke misdrijven wordt opzet gezien als een zware fout. Bij misdrijven waar onachtzaamheid volstaat, vindt de rechtsleer het criterium van de lichtste bijzonder streng en hoewel de gelijkschakeling al meermaals bekritiseerd werd, houdt die wel stand; M. RODRIGUEZ, “Noot. Het foutbegrip in het burgerlijk recht en het strafrecht en de implicaties voor het strafrechtelijk gezag van gewijsde” *TBBR* 2014, afl. 8, 400.

strafrechtelijke procedure enkel de fout die wettelijk omschreven wordt als een strafbare gedraging aanleiding kan geven tot schadevergoeding.⁴⁷

Het optierecht vinden we terug in artikel 4 V.T.Sv. De keuze van de benadeelde is niet definitief want er kan afstand worden gedaan van de eerst ingestelde vordering voor de burgerlijke rechtbank om zich daarna te wenden tot de strafrechtbank of omgekeerd. Ook het splitsen van de vordering, nl. een deel van de schadevergoeding nastreven voor de burgerlijke rechtbank en het ander deel voor de strafrechtbank, is mogelijk.⁴⁸

Het slachtoffer kan kiezen voor de strafrechtelijke weg aangezien die rechtspleging over het algemeen sneller verloopt. Een klacht met stelling van burgerlijke partij tijdens een burgerlijke procedure kan die evenwel ook (verder) vertragen. Daarnaast zijn er nog andere voordelen zoals het vrijwel kosteloos karakter⁴⁹, het feit dat er kan gesteund worden op de bewijsmiddelen die worden aangevoerd door het Openbaar Ministerie maar ook dat de tussenkomst van het slachtoffer het oordeel van de strafrechter kan beïnvloeden.⁵⁰ Dit laatste is natuurlijk niet de *wettelijke* doelstelling van een burgerlijke vordering

maar een tussenkomst van de benadeelde voor de strafrechtbank kan *de facto* zeker ook invloed hebben op de bestraffing van de dader.⁵¹

De burgerlijke vordering en de strafvordering kunnen ook op hetzelfde ogenblik en voor dezelfde rechters behandeld worden.⁵² Wanneer een vordering voor de burgerlijke rechtbank haar grondslag vindt in een misdrijf dat voor de strafrechter is gebracht, wordt de uitspraak inzake die burgerlijke vordering in principe geschorst zolang er geen definitieve in kracht van gewijsde gegane uitspraak van de strafrechtbank is.⁵³ Nadien zal de burgerlijke rechter gehouden zijn aan hetgeen in de strafrechtbank beslist werd wat betreft de punten die gemeen zijn aan de strafvordering en de burgerlijke vordering. Een dubbele toekenning van de schadevergoeding zal dus vermeden worden via de exceptie van gewijsde. Immers, *le criminel tient le civil en état*⁵⁴ maar het *erga omnes* karakter van het strafrechtelijk gezag van gewijsde heeft veel terrein verloren.⁵⁵ Het betreft dus een relatief gezag van gewijsde waarbij partijen in een burgerlijke procedure m.b.t. een zaak waarover de strafrechtbank eerder uitspraak heeft gedaan maar waarbij deze partijen niet betrokken waren, bij hun verdediging geen rekening moeten houden met wat

de strafrechter eerder heeft beslist.⁵⁶ Bovendien voegde het Grondwettelijk Hof hier recentelijk aan toe dat een definitief veroordeelde beklaagde die vrij zijn verweer heeft kunnen voeren voor de strafrechter voortaan in een navolgend burgerlijk proces kan mee genieten van het bewijs van zijn onschuld dat geleverd wordt door een andere partij die niet bij het strafproces was betrokken.

De burgerlijke vordering als accessorium

Zoals besproken is de burgerlijke vordering accessoir aan de strafvordering zodat de ontvankelijkheid van een burgerlijke partijstelling afhankelijk is van een ingestelde strafvordering. Wanneer de strafvordering reeds werd ingesteld door het Openbaar Ministerie, kan de burgerlijke vordering bij wijze van voeging gebeuren. Zo niet, dient het slachtoffer zélf initiatief te tonen en zowel de strafvordering als de burgerlijke vordering in te stellen.

Bij wijze van voeging

Wanneer de strafvordering reeds werd ingesteld door het Openbaar Ministerie, kan de burgerlijke partijstelling volgens artikel 67 Sv. bij wijze van voeging aan de strafvordering

47 C. VAN DEN WYNGAERT en S. VANDROMME, *op. cit.*, 318.

48 F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *op. cit.*, 133.

49 Zie echter de borgsom die een burgerlijke partij in principe dient te betalen wanneer de strafvordering nog niet werd ingesteld, *infra*.

50 Het leed dat het slachtoffer heeft ondervonden is in de rechtspraktijk één van de factoren die de straf beïnvloedt; D. VAN DAELE, "Strafrechtelijk ketenbeheer in het perspectief van een geïntegreerd veiligheidsbeleid: het openbaar ministerie als regisseur" in M. VANDERHALLEN, E. JASPAERT en G. VERVAEKE (red.), *De relatie in de strafrechtsketen tussen politie, parket, onderzoeksrechter en rechtbank*, Antwerpen/Apeldoorn/Portland, *Cahiers Politiestudies* 2009 afl 3, 146; N. VAN STRIEN, "De positie van slachtoffers in het strafproces" in M.S. GROENHUIJSEN (red.), *De positie van slachtoffers van misdrijven in de marge van de forensische psychiatrie en psychologie*, *Eerste interimrapport onderzoeksproject Strafvordering*, Tilburg, Universiteit Tilburg, 2001, 263.

51 F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *op. cit.*, 133.

52 Art. 4 V.T.S.v.

53 In zoverre er gevaar bestaat voor onverenigbaarheid tussen de beslissing van de strafrechter en die van de burgerlijke rechter en onverminderd de uitzonderingen uitdrukkelijk bepaald door de wet.

54 R. VERSTRAETEN, D. VAN DAELE, A. BAILLEUX en J. HUYSMANS, *op. cit.*, 74.

55 B. DE CONINCK, "Le pénal tient-il encore tout à fait le civil en état?" in F. GEORGE en N. COLETTE-BASECQZ, *Responsabilité civile et responsabilité pénale. Regards pratiques*, Limal, Anthemis, 2021, 201.

56 Cass. 15 februari 1991, *Arr.Cass.* 1990-91, nr. 322, concl. Adv. Gen. D'HOORE bevestigd in o.a. Cass., 1re ch., 25 maart 2016, R.G. F.14.0008.F, *R.D.J.P.* 2016, afl. 4, 143.

gehecht worden. Dit blijft mogelijk gedurende de ganse strafprocedure, tot de sluiting van de debatten.⁵⁷

Bij wijze van actie

Indien de strafvordering nog niet werd ingesteld, kan het slachtoffer zelf actie ondernemen om zijn burgerlijke vordering voor de strafrechtbank te brengen; hetzij via de rechtstreekse dagvaarding voor het vonnisgerecht, hetzij door een burgerlijke partijstelling voor de onderzoeksrechter. In beide hypothesen zal de burgerlijke partij gehouden zijn tot betaling van een borgsom of consignatie.⁵⁸

Rechtstreekse dagvaarding

Wanneer een slachtoffer schade heeft geleden ten gevolge van een overtreding of een wanbedrijf, kan hij of zij aan een deurwaarder de opdracht geven om een persoon voor de politierechtbank of correctionele rechtbank te dagvaarden. Deze rechtstreekse dagvaarding wordt dus voorbehouden voor relatief eenvoudige zaken en kan onmogelijk voor misdaden.⁵⁹ Deze procedure is evenmin mogelijk in geval de zaak reeds het voorwerp uitmaakt van een gerechtelijk onderzoek. Het voordeel van een rechtstreekse dagvaarding is de zekerheid dat de zaak door een vonnisgerecht beoordeeld wordt.⁶⁰

Een klacht met burgerlijke partijstelling bij de onderzoeksrechter

Overeenkomstig artikel 63 Sv. kan een slachtoffer zich burgerlijke partij stellen bij de onderzoeksrechter, die een proces-verbaal zal opstellen.⁶¹ Dit is mogelijk voor wie schade heeft geleden t.g.v. een misdaad of wanbedrijf. Een klacht met burgerlijke partijstelling voor een overtreding is enkel mogelijk indien deze overtreding samenhangt met een wanbedrijf of misdaad.⁶² Slachtoffers van een wanbedrijf hebben dus de keuze tussen een rechtstreekse dagvaarding of het neerleggen van een klacht bij de onderzoeksrechter. De burgerlijke partijstelling vindt plaats d.m.v. een ondubbelzinnige wilsverklaring die verder geen andere formaliteiten behoeft en kan zowel schriftelijk als mondeling gebeuren. De onderzoeksrechter zal deze klacht overmaken aan het parket dat vrij beslist over het al dan niet opmaken van een vordering.⁶³ Voor de latere strafprocedure is de beslissing over het al dan niet vorderen erg relevant. Bij ontstentenis van een vordering van het Openbaar Ministerie, zal de burgerlijke vordering immers het enige fundament van de strafvordering zijn.⁶⁴ Wanneer in een latere fase deze burgerlijke partijstelling onontvankelijk blijkt te zijn,

kan de strafvordering ook niet meer verder worden uitgeoefend. Wanneer het Openbaar Ministerie daarentegen ook zelf vordert, heeft een eventuele onontvankelijke burgerlijke partijstelling geen invloed op de strafvordering.

Schadevergoeding

Principe

Meestal is het onmogelijk om de door het misdrijf veroorzaakte gevolgen ongedaan te maken door een herstel *in natura* of teruggave. Een schadevergoeding komt dus toe aan de slachtoffers van een misdrijf wanneer fout, schade en oorzakelijk verband bewezen zijn. Het herstel van de door het misdrijf veroorzaakte schade neemt – in beginsel – de vorm aan van de betaling van een aan de schade equivalente geldsom.⁶⁵ Het is de doelstelling van een burgerlijke partijstelling om schade, kosten en inkomstenverlies vergoed te zien. In het licht van het herstelrechtelijk denken wordt een schadevergoeding daarenboven gezien als pleister op het moreel leed; een teken van erkenning voor het slachtoffer.⁶⁶

Begroting schadevergoeding

Tenzij de wet de schadevergoeding vastlegt, komt het aan de rechter toe om de omvang van de

57 Deze voeging kan dus gebeuren voor de onderzoeksrechter, voor de onderzoeks- of vonnisrechten. Het moet in principe gaan om een vonnisgerecht dat zetelt in eerste aanleg.

58 Deze verplichting geldt in politiezaken, in correctionele zaken en voor de misdaden valsheid in geschriften en gebruik van valse stukken. De consignatie wordt "in correctionele zaken" dus ook slechts eisbaar na correctionalisering; Art. 108 Koninklijk Besluit van 28 december 1950 houdende algemeen reglement op de gerechtskosten in strafzaken, BS 30 december 1950.

59 Het slachtoffer kan geen misdaden correctionaliseren teneinde ze voor de correctionele rechtbank te brengen.

60 F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *op. cit.*, 134.

61 Dit valt te onderscheiden van de gewone klacht (waarbij het slachtoffer nog geen schadevergoeding als doel vooropstelt) en de aangifte; F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *op. cit.*, 134.

62 R. VERSTRAETEN, "De burgerlijke partijstelling voor de onderzoeksrechter" in X (red.), *Strafprocesrecht voor rechtspractici*, Leuven, Acco, 1986, 194.

63 Zo kan een vordering genomen worden m.b.t. dezelfde feiten, de vordering kan worden uitgebreid naar andere personen of andere feiten of bepaalde onderzoekshandelingen kunnen worden gevorderd; R. VERSTRAETEN, D. VAN DAELE, A. BAILLEUX en J. HUYSMANS, *op. cit.*, 27.

64 In geval van vrijspraak of buitenvervolginstelling komt deze borgsom aan de Staat.

65 F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *op. cit.*, 432.

66 T. BOGAERTS en R. GERRITS, "Slachtoffers hebben recht op effectieve vergoeding schade", *De Juristenkrant*, 3 november 2004, 2.

schadevergoeding te bepalen.⁶⁷ Principeel is de schadebegroting zeer eenvoudig, nl. het slachtoffer (desgevallend zijn erfgenamen) is gerechtigd om een volledige vergoeding van de schade te bekomen. De te vergoeden schade behelst zowel alle materiële en morele, i.e. alle financiële maar ook niet-financiële nadelen, die (on) rechtstreeks voortkomen uit een misdrijf. Wanneer de omvang van de schade niet exact kan worden begroot, vormt de indicatieve tabel een hulpmiddel voor een aantal niet-limitatieve schadeposten.

De indicatieve tabel

De indicatieve tabel is in werking sinds 1995.⁶⁸ In 2021 werd de meest recente tabel, de indicatieve tabel 2020, gepubliceerd.⁶⁹ Deze lijst van forfaitaire schadevergoedingen werd opgesteld door een beperkte werkgroep van uitsluitend magistraten met als doelstelling de bevordering van de gelijke behandeling van vergelijkbare schadegevallen, hetgeen de rechtszekerheid ten goede komt. Deze tabel wordt in praktijk zeer algemeen gebruikt door rechters, verzekeraars, parketmagistraten... hetgeen de rechtszekerheid bevordert. In de rechtsleer is er zelfs kritiek dat de tabel een te groot normerend karakter zou krijgen zodat het risico

bestaat dat de toegekende schadevergoeding te sterk zou verschillen met de werkelijk geleden schade.⁷⁰ Het louter aanvullend karakter dient dus te worden benadrukt. De indicatieve tabel moet gezien worden als een werkinstrument waaraan rechtbanken maar ook partijen hun standpunten kunnen toetsen. Vermits de tabel geen bindend karakter heeft, zijn de bedragen die erin bepaald zijn noch een minimum- noch maximumvergoeding.⁷¹ Hoe dan ook blijkt uit de rechtspraak dat rechters in sommige gevallen op gemotiveerde wijze afwijken van de indicatieve tabel.⁷²

De indicatieve tabel maakt een onderscheid tussen (A) de schade aan personen waarbij opnieuw een opdeling gemaakt wordt tussen tijdelijke, blijvende schade en het overlijden en (B) de schade aan voorwerpen en kosten.

Schade aan personen

De deskundige⁷³ die wordt aangesteld om de schade te begroten speelt een cruciale rol bij het bepalen van de medische gevolgen van een schadegeval. De indicatieve tabel benadrukt dat een zo precies en volledig mogelijke beschrijving met onderbouwing wordt verwacht. De deskundige dient uiteraard rekening te houden met de

vooraf bestaande toestand.⁷⁴

Volgens de indicatieve tabel zijn er drie soorten schade. De persoonlijke ongeschiktheid betreft de niet-economisch waardeerbare gevolgen van de aantasting van de fysieke en psychische integriteit van het slachtoffer in het dagelijks leven. Denk aan pijnen die te wijten zijn aan een letsel of de invloed van het letsel op de persoonlijke activiteiten zoals vrijetijdsbesteding, sportbeoefening, hobby's en op de sociale, vriendschappelijke en familiale relaties.⁷⁵ Indien de deskundige vaststelt dat bepaalde letsels niet kunnen worden thuisgebracht onder de (tijdelijke of blijvende) persoonlijke ongeschiktheid, dient de deskundige hiervan melding te maken onder de rubriek 'bijzondere schade' (bv. esthetische schade).

Daarnaast is er de huishoudelijke ongeschiktheid die wordt beschreven als *"de aantasting van het energetisch of functioneel potentieel van het slachtoffer met een economisch waardeerbare weerslag op zijn geschiktheid tot het vervullen van de huishoudelijke taken."* Onder huishoudelijke taken valt bijvoorbeeld de opvoeding van de kinderen, het onderhoud van de woning en tuin, de bereiding van de maaltijden...⁷⁶

Tot slot omvat de economische

67 Art. 45 Sw.

68 Het Hof van Cassatie heeft in een uitspraak van 2009 het gebruik van de Indicatieve tabel geldig geacht, in zoverre de toestand van het slachtoffer niet bijzonder of abnormaal is; Cass. 11 september 2009, *Arr.Cass.* 2009, 1995, *Pas.* 2009, 1847 en *NJW* 2010, 25, noot G. JOCQUE.

69 Indicatieve tabel 2020, *T.Pol.* 2/2021, 71-72.

70 J. VAN STEENBERGEN, "Kritische bedenkingen bij de indicatieve tabel" in M. VAN DEN BOSSCHE (red.), *De indicatieve tabel. Een praktisch werkinstrument voor de evaluatie van menselijke schade*, Brussel, Larcier, 2001, 16.

71 M.n. het Nationaal verbond van magistraten van eerste aanleg en het Koninklijk verbond van vrede- en politierechters De vertegenwoordigers van andere groeperingen die mettertijd bij het initiatief werden betrokken zoals de ouders van verongelukte kinderen, advocaten, verzekeraars en deskundigen, werden thans enkel nog gehoord; M. VAN WILDERODE, "De indicatieve tabel 2012: indicatief, directief of een gemiste kans..." *VAV* 2013, afl. 1, 3-4.

72 M. SOMMERIJNS en I. SOMMERIJNS, *Lichamelijke schade, Repertorium rechtspraak 2019-2020-2021*, Morsel, Intersentia, 2021.

73 Het gaat om een expert in de soort schade die werd geleden.

74 Immers, wanneer het slachtoffer een fysiologische aandoening of ziekte had/heeft die niet gerelateerd is aan het schadeverwekkend feit, zal de deskundige dit moet beschrijven en dienen na te gaan of de gevolgen verbonden aan de voorafgaande toestand zich ook zonder het schadeverwekkend feit zouden hebben voorgedaan; BREWAEYS, T. DESSOY, O. DIERCKX DE CASTERLE, P. DRAULANS, B. JONARD, C. NEMEGHEER, W. PEETERS, E. ORTMANN, M. OSSENA CANTARA en M. VAN WILDERODE, "Indicatieve tabel versie 2020" in F. CARPENTIER, B. DEVOS, J.-L. FAGNART, G. JOCQUE, I. LUTTE, C. PERSYN, N. SIMAR, *De indicatieve tabel*, Brugge, Die Keure, 2021, 39.

75 *Ibid.*, 7.

76 *Ibid.*, 8.

ongeschiktheid *“het geheel van de gevolgen van de aantasting van de fysieke en psychische integriteit op de handelingen en gedragingen in het professionele en lucratieve leven van het slachtoffer, alsook de aantasting van de concurrentiekracht van het slachtoffer op de arbeidsmarkt.”*⁷⁷

Bij elk van de drie voorgaande ongeschiktheden wordt steeds een onderscheid gemaakt tussen tijdelijke versus blijvende schade. De rechtspraak kent drie manieren om de blijvende schade te vergoeden: toekenning van een rente, kapitalisatie of toekenning van een forfait.⁷⁸

Ter volledigheid dienen nog de medische kosten en de hulpmiddelen, die ertoe dienen om het slachtoffer zoveel als mogelijk terug te plaatsen in de situatie van vóór het schadeverwekkend feit, vermeld te worden. Ook deze schadeposten worden gecatalogiseerd onder de ‘schade aan personen’. Zowel voor de tijdelijke als de blijvende kosten kan een vergoeding worden toegekend. Wanneer slachtoffers deze schadeposten willen vergoed zien als blijvende schade, zal de noodzaak hiervan echter moeten aangetoond worden na consolidatiedatum.

Schade aan voorwerpen en kosten

De materiële schadeposten die worden opgesomd in de indicatieve tabel zijn de voertuigschade, de verplaatsingskosten, de administratiekosten en de kledischade. Hiervoor zijn forfaitaire vergoedingen voorzien in de tabel.

In de wet bepaald

Slechts in zeer uitzonderlijke gevallen

regelt de wet de omvang van de schadevergoeding. Zo stipuleren artikel 93 Veldwetboek en artikel 172 Boswetboek dat de opgelegde schadevergoeding niet minder mag bedragen dan de uitgesproken geldboete voor het misdrijf dat de schade veroorzaakt heeft. Volgens artikel 1149 Burgerlijk Wetboek dient de aan de schuldeiser verschuldigde schadevergoeding in principe te bestaan in het verlies dat hij heeft geleden en in de winst die hij heeft moeten derven.

Het onderscheid met ‘teruggave’

De teruggave in artikel 44 Sw. is – *sensu stricto* – het rechterlijk bevel om alle zaken die onder controle van het strafrecht zijn geplaatst, wegens beslag of vrijwillige afgifte, in verband met de betrokken rechtszaak terug te geven aan de rechthebbende. Hiervoor is dus niet noodzakelijk een burgerlijke partijstelling vereist.

De teruggave mag niet verward worden met de schadevergoeding. Vermits volgens de rechtsleer en rechtspraak de teruggave wordt beschouwd als “een volledig herstel” in de zin van *“alle maatregelen die ertoe strekken de materiële gevolgen van het misdrijf teniet te doen en het herstel te bewerkstelligen van de feitelijke toestand zoals die bestond vooraleer het misdrijf werd gepleegd”*.⁷⁹ Het schoolvoorbeeld hierbij is de doorhaling of verbetering van vervalste authentieke akten (artikel 463 Sv.). Hoewel het deze schijn heeft, is de teruggave geen maatregel met een burgerlijk karakter maar behoort het tot de publieke vordering.

De uitvoering van de veroordeling tot schadevergoeding?

Verantwoordelijkheid van de burgerlijke partij

De vonnissen en arresten over de strafdordering worden uitgevoerd door het Openbaar Ministerie maar de burgerlijke vordering wordt ten uitvoer gelegd door de burgerlijke partij.⁸⁰ Bijgevolg is de burgerlijke partij verantwoordelijk om overeenkomstig de bepalingen van het burgerlijk en gerechtelijk recht de uitvoering van een veroordeling tot schadevergoeding te bewerkstelligen. Een vonnis of arrest in kracht van gewijsde⁸¹ verleent een uitvoerbare titel. In principe is er geen voorlopige tenuitvoerlegging mogelijk maar bij een speciaal gemotiveerde beslissing van de strafrechter kunnen vonnissen over de strafdordering, buiten die van veroordeling, vrijspraak of ontslag van rechtsvervolg, alsook de vonnissen over de burgerlijke rechtsvordering bij een speciaal gemotiveerde beslissing uitvoerbaar verklaard worden bij voorraad niettegenstaande hoger beroep.⁸² Het hoger beroep van de veroordeelde partij zal in dat geval niet kunnen verhinderen dat een gerechtsdeurwaarder wordt gelast met de uitvoering van het vonnis. Wanneer het vonnis in graad van beroep wordt hervormd loopt men echter wel het risico van terugbetaling en eventuele vergoeding van de schade die de vroegtijdige tenuitvoerlegging teweeg zou gebracht hebben.

(Poging tot) vrijwillige uitvoering

In de regel vraagt de (advocaat van

77 Ibid.

78 De indicatieve tabel 2020 specificeert dat de toekenning van een geïndexeerde en al dan niet herzienbare rente de meest passende vorm is voor de schadevergoeding voortvloeiende uit een ernstige blijvende ongeschiktheid terwijl het forfaitaire bedrag wordt beschouwd als de geschikte vergoedingsvorm voor lichte tot matige ongeschiktheid; Indicatieve tabel 2020 T.Pol. 2021, afl. 2, 71-72.

79 F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *op. cit.*, 432.

80 Art. 165 en 197 Sv.

81 Wanneer er geen gewoon rechtsmiddel zoals verzet of hoger beroep meer mogelijk is.

82 Art. 173 en 203 Sv.

de) burgerlijke partij een vrijwillige uitvoering van het vonnis waarin de schadevergoeding werd toegekend door de rekening in der minne te presenteren aan de (advocaat van de) veroordeelde. In deze fase kan men op verschillende problemen botsen.

Insolvabiliteit van de veroordeelde

Heel wat daders zijn of worden insolvabel. Het is aangetoond dat het verband tussen schulden en criminaliteit wederkerig is. Enerzijds wordt het hebben van schulden geassocieerd met een grotere kans op het plegen van delicten, anderzijds zal het hebben van een strafblad kunnen geassocieerd worden met het hebben van hogere schulden.⁸³ De feitelijke uitbetaling van de schadevergoeding loopt dus vaak mis bij het gebrek aan kredietwaardigheid van de veroordeelde. Gedetineerden genieten bovendien een weinig benijdenswaardig statuut op het vlak van sociale zekerheid en sociale bijstand. Zo worden het recht op een werkloosheidsuitkering en de uitbetaling van een leefloon volledig opgeschort.

Gevangenisarbeid is in principe wel mogelijk maar de vraag overtreft het aanbod. Wie het geluk kent te kunnen werken, kan slechts rekenen op een inkomen van ongeveer 1 euro per uur. De financiële situatie zal op die manier niet snel verbeteren, laat staan dat schulden op betekenisvolle wijze kunnen afgelost worden.⁸⁴ Bij de gevangenispopulatie is de schuldenproblematiek bijgevolg sterk

aanwezig en zou het aantal schuldeisers oplopen naargelang de duur van de detentie.⁸⁵

Gebrek aan transparantie en informatie

Bij de poging tot vrijwillige uitvoering van het vonnis kan men ook geconfronteerd worden met praktische moeilijkheden. Zo is het mogelijk dat de omvang van de schadevergoeding onduidelijk is (bv. hoeveel bedragen de interesten intussen). Ook valt het voor dat men geen weet heeft van intussen gesubrogeerde derden (bv. als de Commissie voor Financiële Hulp aan Slachtoffers van Opzettelijke Gewelddaden al geld gegeven heeft aan het slachtoffer, wordt de gedetineerde hier niet van op de hoogte gesteld) of zijn er simpelweg geen praktische gegevens (bv. of de veroordeelde nog dezelfde advocaat heeft).⁸⁶

Gedwongen uitvoering

De niet-betaling van een geldboete kan gesanctioneerd worden door het opleggen van een vervangende gevangenisstraf of werkstraf.⁸⁷ Voor de veroordeelde die de schadevergoeding niet kan of wil betalen, voorziet het straf(proces)recht geen sanctie i.t.t. in Nederland waar een veroordeelde die de schadevergoeding niet betaalt een vervangende hechtenis riskeert. Bij niet-betaling van de schadevergoeding zal de burgerlijke partij in België dit zelf dienen af te dwingen. Daarnaast bestaan binnen het strafrechtelijk apparaat verschillende opties om het voldoen van de

schadevergoeding (impliciet) af te dwingen.

Expliciet, door burgerlijke partij

Wanneer de veroordeelde de toegekende schadevergoeding niet vrijwillig betaalt, is een gedwongen tenuitvoerlegging mogelijk. Daartoe dient beroep gedaan te worden op een gerechtsdeurwaarder die het vonnis in eerste instantie zal betekenen.⁸⁸ Wanneer de schuldenaar alsnog in gebreke blijft en de aanmaningen van de deurwaarder negeert, zal beslag kunnen gelegd worden op de goederen of inkomsten van de veroordeelde.⁸⁹ Bij een insolvabele veroordeelde zal er hoe dan ook weinig te recupereren zijn. Het risico is zelfs reëel dat de burgerlijke partij de voorgeschieden kosten voor de gedwongen tenuitvoerlegging niet zal kunnen recupereren.

Ook in geval van overlijden van de dader behoudt de burgerlijke partij de uitvoerbare titel. Op dat vlak verschillen strafrechtelijke sancties (gevangenisstraf, geldboete...) van de veroordeling tot het betalen van de schadevergoeding. Terwijl straffen vervallen bij overlijden, gaan burgerrechtelijke gevolgen over op de erfgenamen van de veroordeelde persoon.⁹⁰

Behoudens tussenkomsten door particuliere verzekeringen, sociale zekerheid of uitkeringen door het Slachtofferfonds, ondernemen relatief weinig slachtoffers concrete stappen om de hun toegekende vordering

83 M. AALTONEN, A. OKSANEN en J. KIVIVUORI, "Debt problems and crime", *Criminology*, 2016, 307-331; R. KOENRAEDT, A. DIRKZWAGER en P. NIEUWBEERTA, "Gedetineerd en debiteur. Onderzoek naar het hebben van schulden tijdens en na detentie.", *Proces* 2020, 157.

84 K. BEYENS en F. JANSSENS, "Gevangenisbouw voor de eenentwintigste eeuw. De missie is helder: méér capaciteit! Maar waar is de visie?", *De orde van de dag* 2009, afl. 48, 62.

85 R. KOENRAEDT, A. DIRKZWAGER en P. NIEUWBEERTA, *op. cit.*, 162-163.

86 T. BOGAERTS en R. GERRITS, *op. cit.*, 2.

87 Art. 40 Sw.

88 Art. 32 Ger.W.

89 W. BRUGGEMAN, "Deurwaarder" in X. (red.), *Postal memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, Mechelen, Kluwer, 2010, 20/7.

90 Erfgenamen hebben wel steeds de keuze om de nalatenschap te aanvaarden (eventueel onder boedelbeschrijving) of te verwerpen; Artikel 775 B.W.

gedwongen te innen. Veel slachtoffers berusten omdat ze vermoeden dat de veroordeelde toch geen financiële draagkracht heeft. Anderen zijn onwetend over de te ondernemen stappen of vinden de moed niet om hun weg te zoeken doorheen de administratieve mallemlen.⁹¹

Impliciet, via strafuitvoeringsmodaliteiten, strafopleggingsmodaliteiten, straffen en de minnelijke schikking

Strafuitvoeringsmodaliteiten

Personeel toepassingsgebied

Sinds de Wet van 17 mei 2006⁹² (verder WERP) is er meer aandacht voor slachtoffers bij de strafuitvoering.⁹³ Er wordt duidelijk omschreven wie volgens die wet beschouwd wordt als slachtoffer. Het gaat om de betrokken personen die zich op ontvankelijke en gegronde wijze burgerlijke partij hebben gesteld maar de wet laat ook ruimte voor wie zich door een materiële onmogelijkheid of kwetsbaarheid geen burgerlijke partij heeft kunnen stellen. Hierbij kan verwezen worden naar een (verlengd) minderjarige of onbekwame van wie de wettelijke vertegenwoordiger zich geen burgerlijke partij heeft gesteld. In 2013 werd de definitie nog uitgebreid naar de natuurlijke persoon voor wie een vonnis of een arrest bepaalt dat er

ten aanzien van hem of haar strafbare feiten zijn gepleegd, of zijn of haar wettelijke vertegenwoordiger en de nabestaande van de persoon van wie het overlijden rechtstreeks is veroorzaakt door het strafbaar feit of de nabestaande van een overleden persoon die zich burgerlijke partij had gesteld.⁹⁴

Slachtoffergerichte voorwaarden

Slachtoffers worden sinds de inwerkingtreding van deze wet beter ingelicht over de juridische situatie van de veroordeelde. Bovendien hebben slachtoffers ook meer mogelijkheden gekregen om zich te laten horen in de procedure rond het al dan niet toekennen van een strafuitvoeringsmodaliteit. Tijdens de zittingen is er ruimte voorzien voor een 'slachtoffermoment' zodat slachtoffers (of hun vertegenwoordiger) de voorwaarden die ze vragen kunnen toelichten en kaderen.⁹⁵

Opdat een strafuitvoeringsmodaliteit kan toegekend worden, mag er geen sprake zijn van de tegenindicaties die de WERP voorziet. Deze tegenindicaties worden exhaustief opgesomd in de artikelen 28 en 47 WERP toepasselijk op veroordeelden die uitvoerbare straffen uitzitten van maximum drie jaar⁹⁶, respectievelijk meer dan drie jaar. Een van de criteria betreft *"de houding van de veroordeelde ten aanzien van de slachtoffers van de*

misdrijven die tot zijn veroordeling hebben geleid". Volgens de rechtsleer is het niet zeker dat uit dit criterium kan worden afgeleid dat de veroordeelde inspanningen moeten hebben geleverd om de slachtoffers te vergoeden. Het hebben van 'een correcte houding' kan immers breed geïnterpreteerd worden als schadevergoeding afbetalen, spijt betonen of psychologisch voldoende empathie betonen.⁹⁷ Door een wetswijziging⁹⁸ is de vergoeding van de burgerlijke partij vandaag expliciet opgenomen als wettelijke contra-indicatie zodat de strafuitvoeringsrechtbank rekening moet houden met *"de door de veroordeelde geleverde inspanningen om de burgerlijke partij te vergoeden, rekening houdend met de vermogenssituatie van de veroordeelde zoals die door zijn toedoen is gewijzigd sinds het plegen van de feiten waarvoor hij veroordeeld is."*⁹⁹

Na te leven voorwaarden

Wanneer de strafuitvoeringsmodaliteiten zoals de voorwaardelijke invrijheidstelling of het elektronisch toezicht worden toegekend, kunnen naast de algemene voorwaarden, ook geïndividualiseerde bijzondere voorwaarden opgelegd worden.¹⁰⁰ Het betalen van de burgerlijke partij(en) kan daar een van zijn.

Strafopleggingsmodaliteiten

De rechter kan in plaats van een

91 T. BOGAERTS en R. GERRITS, *op. cit.*, 2.

92 Wet betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, BS 15 juni 2006 (later: WERV).

93 De wet van 5 maart 1998 betreffende de voorwaardelijke invrijheidstelling regelde enkel de rol van het slachtoffer bij de voorwaardelijke invrijheidstelling en werd hiermee opgeheven.

94 Art. 2,6° WERV.

95 Art. 35 en 44 WERV; F. GEORGE en N. COLETTE-BASECQZ, "La place de la victime dans le procès-verbal et ses alternatives" in F. GEORGE en N. COLETTE-BASECQZ, *Responsabilité civile et responsabilité pénale. Regards pratiques*, Limal, Anthemis, 2021, 362.

96 De inwerkingtreding van de bepalingen voor de vrijheidsstraffen van drie jaar of minder werd uitgesteld tot 1 september 2022 en 1 september 2023.

97 S. SNACKEN, "30 jaar strafuitvoering in België" in W. BRUGGEMAN, E. DE WREE, J. GOETHALS, P. PONSAERS, P. VAN CALSTER, T. VANDER BEKEN en G. VERMEULEN (reds), *Van pionier naar onmisbaar*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 2009, 293.

98 Wet van 15 december 2013 ter verbetering van de positie van het slachtoffer in het raam van strafuitvoeringsmodaliteiten, BS 19 december 2013.

99 Artikel 28§ 1, 6° en 47§1, 6° WERV.

100 Art. 40 en 56 WERV.

effectieve straf een straf met uitstel of opschorting uitspreken. Deze modaliteiten van de straf zijn gunsten, bepaald in die Probatiewet¹⁰¹, die enkel kunnen verleend worden indien voldaan is aan wettelijk bepaalde voorwaarden i.v.m. het gerechtelijk verleden en de strafmaat.¹⁰² Het verlenen van uitstel of opschorting kan verbonden worden aan probatievoorwaarden.¹⁰³ Er zijn drie algemene probatievoorwaarden¹⁰⁴ die steeds moeten worden opgelegd maar deze kunnen in theorie worden aangevuld met bijzondere geïndividualiseerde voorwaarden zoals bijvoorbeeld het vergoeden van de burgerlijke partij.

Straffen

Het vergoeden van het slachtoffer als een bijzondere voorwaarde kan eveneens worden opgelegd in het kader van een straf. Sinds 2016 bestaat de autonome probatiestraf naast het systeem van probatie als strafuitvoeringsmodaliteit als nieuwe hoofdstraf.¹⁰⁵ Ook het elektronisch toezicht kan worden opgelegd als hoofdstraf¹⁰⁶ waarbij naast het voldoen van de standaardvoorwaarden, de rechter deze straf kan individualiseren d.m.v. bijzondere voorwaarden

waarbij er rekening gehouden kan worden met de belangen van het slachtoffer.

Net zoals bij (probatie)-opschorting en (probatie)-uitstel zal hier de 'detentieschade' kunnen vermeden worden. Vermits de veroordeelde in principe kan blijven werken, is de kans bovendien groter dat een slachtoffer vergoed zal worden wanneer een dergelijke alternatieve straf wordt opgelegd.¹⁰⁷

Minnelijke schikking

De procureur des Konings kan op basis van artikel 216bis Sv. aan de dader voorstellen om een geldsom te betalen binnen een bepaalde termijn wanneer het openbaar ministerie meent dat het feit niet van aard is dat het moet bestraft worden met een hoofdstraf van meer dan twee jaar correctionele gevangenisstraf of een zwaardere straf én dat het feit geen zware aantasting inhoudt van de lichamelijke integriteit. Bij betaling van die geldsom vervalt de strafvordering. Dit is slechts mogelijk indien de dader zijn burgerlijke aansprakelijkheid voor het schadeverwekkend feit erkent¹⁰⁸ en het bewijs levert van de vergoeding

van het niet-betwiste deel van de schade.¹⁰⁹ Dit betekent niet dat het slachtoffer akkoord moet gaan, *i.e.* het slachtoffer heeft geen vetorecht. Het slachtoffer kan zich wel nog steeds richten tot de burgerlijke rechtbank.¹¹⁰ Het is niet nodig dat het slachtoffer zich hiervoor burgerlijke partij heeft gesteld.

Alternatieven

Slachtofferfonds

Wat?

Doelstelling

België heeft bij wet van 1 augustus 1985 het initiatief genomen voor een beperkte financiële tegemoetkoming door de staat aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden.¹¹¹ De afgelopen decennia werd deze wet meermaals aangepast en gewijzigd. Voornamelijk n.a.v. de onderzoekscommissie terroristische aanslagen werden er essentiële aanpassingen gedaan zoals de mogelijkheid tot toekenning van 'uitzonderlijke hulp'.¹¹²

De artikelen 28 tot en met 41 en 42bis-septiesdecies van de wet van 1

101 Wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, BS 17 juli 1964.

102 (Probatie-)uitstel kan enkel worden toegestaan aan een beklaagde die in het verleden nog niet veroordeeld is geweest tot een gevangenisstraf van resp. meer dan 3 jaar en meer dan 12 maanden. Bovendien mag de op te leggen straf niet meer bedragen dan vijf jaar (artikel 8 Probatiewet). (Probatie-)opschorting is slechts mogelijk voor een beklaagde die nog niet veroordeeld werd tot een criminele straf of een gevangenisstraf van meer dan zes maanden en indien het feit na correctionalisering niet strafbaar is met een gevangenisstraf van meer dan 20 jaar én het in casu niet gestraft moet worden met een hoofdstraf van meer dan vijf jaar gevangenisstraf. Voor opschorting moet de tenlastelegging bovendien bewezen zijn én is er instemming van de beklaagde vereist (art. 3 Probatiewet).

103 Art. 152 Probatiewet.

104 Geen strafbare feiten plegen, een vast adres hebben en gevolg geven aan de oproepingen van de probatiecommissie (art. 152bis Probatiewet).

105 Art. 37octies Sw.; Wet van 10 april 2014 tot invoering van de probatie als autonome straf in het Strafwetboek en tot wijziging van het Wetboek van strafvordering en de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, BS 19 juni 2014 (inwerkingtreding 1 mei 2016).

106 Art. 37ter Sw.; Wet van 7 februari 2014 tot invoering van het elektronisch toezicht als autonome straf, BS 28 februari 2014 (inwerkingtreding op 1 mei 2016).

107 C. VAN DEN WYNGAERT, P. TRAEST en S. VANDROMME, *op. cit.*, 430.

108 De aanvaarding van de minnelijke schikking vormt een onweerlegbaar vermoeden van fout; M. PREUMONT, "La place de la victime dans la procédure: d'un bout à l'autre de la chaîne", *Rev. dr. ULB* 2005, 133.

109 Art. 216bis §4 Sv.

110 G. FALQUE, *La victime dans le débat pénal*, Alphen aan de Rijn, Wolters Kluwer, 2018, 289.

111 Wet van 1 augustus 1985 houdende fiscale en andere bepalingen, BS 6 augustus 1985.

112 Wet van 15 januari 2019 tot wijziging van de wet van 1 augustus 1985 houdende fiscale en andere bepalingen wat de hulp aan de slachtoffers van terrorisme betreft, BS 8 februari 2019.

augustus 1985 creëren het kader voor de werking van het Fonds tot hulp aan de slachtoffers van opzettelijke gewelddaden, later het Fonds tot hulp aan de slachtoffers van opzettelijke gewelddaden en de occasionele redders¹¹³ (verder Slachtofferfonds), en de Commissie voor financiële hulp aan de slachtoffers van opzettelijke gewelddaden, later de Commissie voor financiële hulp aan de slachtoffers van opzettelijke gewelddaden en de occasionele redders (verder Commissie Slachtofferfonds).

Deze wetgeving wil zeker geen afbreuk doen aan de aansprakelijkheid van de dader, noch wil men de verantwoordelijkheid tot betalen van de schadevergoeding zomaar afschuiven op de staat.¹¹⁴ Het principe van deze wet houdt in dat de staat slechts in subsidiaire orde een financiële hulp toekent indien de schade niet op een andere manier geheel of gedeeltelijk kan worden vergoed.¹¹⁵ De financiering van het Slachtofferfonds gebeurt door bij iedere veroordeling tot een geldboete van 25 euro of meer een bijdrage van 25 euro (x opdecimen) op te leggen.¹¹⁶

Onder bepaalde voorwaarden kan je je als slachtoffer (of na(ast)bestaande) dus wenden tot de Commissie voor financiële hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden en aan de occasionele redders. In hoofde van de slachtoffers wordt geen subjectief recht op schadeloosstelling gecreëerd maar kan dit hoogstens beschouwd

worden als een recht om een verzoek te doen tot het verkrijgen van een tegemoetkoming.¹¹⁷ Het starten van een procedure voor deze Commissie is kosteloos.¹¹⁸

Soorten hulp

Er zijn vijf soorten hulp die kunnen aangevraagd worden afhankelijk van het misdrijf waarvan men slachtoffer is geworden. Zo kunnen slachtoffers van opzettelijke gewelddaden (en de occasionele redders) en hun rechthebbenden een (I) noodhulp, (II) financiële hulp, (III) aanvullende hulp en (IV) uitzonderlijke hulp vragen. Slachtoffers van terrorisme kunnen beroep doen op een (V) voorschot, financiële hulp of aanvullende hulp.

(I) Noodhulp kan toegekend worden wanneer elke vertraging in het bekomen van een financiële hulp een aanzienlijk nadeel zou betekenen - gelet op de financiële situatie van het slachtoffer - zoals de hoge medische kosten waarmee een slachtoffer kan geconfronteerd worden na een misdrijf. De noodhulp vormt een uitzondering op de regel dat eerst het strafonderzoek wordt afgehandeld en de rechterlijke overheid zich uitsprekt over de ingestelde vorderingen. De verzoeker moet het spoedeisend karakter van zijn aanvraag wel motiveren.¹¹⁹ Volgens artikel 36.3 van de Wet van 1 augustus 1985 kunnen slachtoffers van opzettelijke gewelddaden een verzoek tot noodhulp doen vanaf de indiening van

de klacht of de burgerlijke partijstelling.¹²⁰ Enerzijds houdt het verzoek tot noodhulp geenszins in dat de aanvrager daarna ook verplicht is om financiële hulp te vragen aan de commissie. Anderzijds is het wel zo dat wie zowel noodhulp als financiële hulp wil bekomen een dubbele aanvraag moet indienen. Deze aanvragen mogen wel in één akte of verzoekschrift geformuleerd worden.¹²¹

(II) Een financiële hulp is *“het bedrag dat door de verzoeker als hoofdvergoeding wordt aangevraagd voor het volledige nadeel waarvoor hulp ten laste van de Staat kan worden toegekend.”*¹²² Volgens artikel 33, § 2 van de Wet van 1 augustus 1985 is het maximaal bedrag 125 000 euro. Indien in de loop van de procedure tot het verkrijgen van een financiële hulp, na het verkrijgen van noodhulp, zou blijken dat het slachtoffer of diens rechthebbende inmiddels op een andere wijze reeds geheel of gedeeltelijk vergoed werd, zal de Commissie die bedragen verrekenen op het door haar begrote nadeel.

(III) Aanvullende hulp: Artikel 37.1 van de Wet van 1 augustus 1985 voorziet dat het slachtoffer om aanvullende hulp kan verzoeken wanneer na de toekenning van de initiële hulp het nadeel kennelijk is toegenomen. Deze aanvullende hulp wordt per opzettelijke gewelddaad en per verzoeker toegekend voor schade boven de 500 euro en is beperkt tot het op de dag van de neerlegging van ‘het

113 Art. 458 en 459 Programmawet van 27 december 2004, BS 31 december 2004, 2° ed.

114 *Parl.St.* Senaat 1984-85, nr. 873-1, 17 en nr. 873-2/1, 6 en 10.

115 M. STERKENS, “Het slachtofferfonds”, OSS 1994, 6.

116 Art. 29 Wet van 1 augustus 1985.

117 Art. 33 § 1 Wet 1 augustus 1985.

118 A. CATALDO en C. DEVILLERS, “La Commission pour l’aide financière aux victimes d’actes intentionnels de violence: limites et réalités pratiques” in F. GEORGE en N. COLETTE-BASECQZ, *Responsabilité civile et responsabilité pénale. Regards pratiques*, Limal, Anthemis, 2021, 362.

119 Commissie, *Verslag over de werkzaamheden (1998-1999)*, Brussel, 2000, 82-84.

120 Occasionele redders kunnen dit zodra de ontploffing of de reddingsdaad zich heeft voorgedaan.

121 Commissie, op. cit., 1992-93, 37; Commissie, op. cit., (1994-95), 40; Commissie 26 november 1998, A.R. 97.158/563.

122 Ministerie van Justitie, *Hulp van de staat van slachtoffers van opzettelijke gewelddaden*, 1986, 15.

verzoekschrift tot het bekomen van een hoofdhulp' toepasselijk bedrag verminderd met de reeds toegekende hulp en de eventuele noodhulp.¹²³

(IV) Uitzonderlijke hulp: Wanneer de dader onbekend blijft maar er geen beslissing tot seponering wegens onbekende dader wordt genomen, kan de Commissie een uitzonderlijke hulp toekennen voor de uitzonderlijke schade ten gevolge van het langdurig in het ongewisse blijven inzake identiteit en motieven van de dader(s).¹²⁴ De uitzonderlijke hulp wordt per opzettelijke gewelddaad en per verzoeker toegekend voor schade boven 500 euro en is beperkt tot het bedrag van 125 000 euro. Indien de verzoeker reeds een noodhulp, hulp of aanvullende hulp ontvangen zou hebben, dient deze in mindering gebracht te worden.

(V) Voorschot: Bij schade ten gevolge van een daad van terrorisme is het niet mogelijk om een verzoek tot noodhulp in te dienen maar kan een voorschot toegekend worden wanneer elke vertraging bij de toekenning van de financiële hulp de verzoeker een ernstig nadeel kan berokkenen.¹²⁵ Het voorschot wordt per daad van terrorisme en per verzoeker toegekend voor schade boven de 500 euro en is beperkt tot een bedrag van 125 000 euro.¹²⁶ Hier geldt het grensbedrag van 30 000 euro voor noodhulp, niet. Bij terreur wordt - in tegenstelling tot

bij noodhulp - de hoogdringendheid verondersteld¹²⁷ en wordt er geen rekening gehouden met de financiële situatie van de verzoeker bij de beoordeling van deze dringendheid.

Wie?

Personeel toepassingsgebied

Artikel 31 van de Wet van 1 augustus 1985 bepaalt aan wie de Commissie hulp kan toekennen. In de eerste plaats zijn dat de personen die ernstige lichamelijke of psychische schade ondervinden als rechtstreeks gevolg van een opzettelijke gewelddaad, *i.e.* de rechtstreekse slachtoffers. Daarnaast kunnen ook (bepaalde) erfgerechtigden van deze slachtoffers een verzoek richten aan de Commissie, *i.e.* de onrechtstreekse slachtoffers. Ook 'occasionele redders' kunnen een aanvraag doen. Dit zijn de personen die vrijwillig hulp bieden aan slachtoffers, niet in het kader van de uitoefening van een beroepsactiviteit in verband met de veiligheid en niet in het kader van een deelname aan eender welke gestructureerde vereniging.¹²⁸ Tot slot zijn ook slachtoffers van terrorisme gerechtigd om hulp te vragen aan de Commissie bij het Slachtofferfonds.¹²⁹

Territorialiteit en nationaliteit

In principe moet de opzettelijke gewelddaad gepleegd zijn in België.¹³⁰

Hierop bestaan uitzonderingen wanneer het slachtoffer een bepaalde functie heeft, zoals een militair op missie.¹³¹

Toekenningsvoorwaarden?

Schade

De visie is dat de Commissie geen integrale schadeloosstelling verzekert, maar een billijke financiële hulp toekent voor de schadeposten die ruim, maar niettemin limitatief zijn opgesomd in artikel 32 van de Wet van 1 augustus 1985.¹³² De Commissie oordeelt soeverein en is niet gebonden door de beslissing van de rechtbanken en hoven op het vlak van de toekenning van de schadevergoeding.¹³³

Wat betreft de schade die in aanmerking komt om vergoed te worden via het Slachtofferfonds, wordt een onderscheid gemaakt tussen de schade die geleden werd door rechtstreekse slachtoffers, dan wel door onrechtstreekse slachtoffers.

De schadeposten die vergoed kunnen worden aan de rechtstreekse slachtoffers van een opzettelijke gewelddaad of een daad van terrorisme zijn beperkt tot de morele schade¹³⁴, de medische kosten en de ziekenhuiskosten, de tijdelijke of blijvende invaliditeit, het verlies of de vermindering aan inkomsten ten gevolge van de tijdelijke of blijvende

123 Art. 37.2 Wet van 1 augustus 1985.

124 Art. 32, § 1, 9°, artikel 32, § 2, 7° en artikel 32, § 3, 4° Wet 1 augustus 1985.

125 Art. 42terdecies, 2 Wet van 1 augustus 1985.

126 Art. 42terdecies Wet van 1 augustus 1985.

127 Art. 42terdecies, 4° Wet van 1 augustus 1985.

128 In geval van overlijden, van de occasionele redder, zijn erfgerechtigden in de zin van artikel 731 van het Burgerlijk Wetboek, tot en met de tweede graad alsook aanverwanten tot en met dezelfde graad of personen die in duurzaam gezinsverband samenleefden met de overledene; Artikel 31, 5° Wet van 1 augustus 1985.

129 Art. 42bis Wet van 1 augustus 1985.

130 Art. 31bis, 1° Wet van 1 augustus 1985.

131 Art. 42 §3 Wet van 1 augustus 1985. Tot 2009 werd vereist dat het slachtoffer op het moment van het misdrijf de Belgische nationaliteit bezat; Wet van 30 december 2009, BS 15 januari 2010 waarbij die vereiste in artikel 31bis werd opgeheven.

132 *Parl.St.* Senaat 1984-85, nr. 873-1, 17; *Hand.* Senaat, 18 juni 1985, 3041 en 3054; *Hand.* Kamer, 23 juli 1985, 3491.

133 A. CATALDO en C. DEVILLERS, *op. cit.*, 374.

134 Hetgeen beraamd wordt op basis van de duur en de graad van de tijdelijke en blijvende invaliditeit.

arbeidsongeschiktheid, de esthetische schade, de procedurekosten met inbegrip van de rechtsplegingsvergoeding, de materiële kosten, de schade die voortvloeit uit het verlies van een of meer schooljaren en de uitzonderlijke schade ten gevolge van het langdurig in het ongewisse blijven omtrent de identiteit en de motieven van de dader of daders.¹³⁵

Zowel voor nabestaanden van een slachtoffer dat overleden is ten gevolge van een opzettelijke gewelddaad, als voor de nabestaanden van vermiste personen waarbij die vermissing hoogstwaarschijnlijk te wijten is aan een opzettelijke gewelddaad bestaat de mogelijkheid tot tegemoetkoming voor bepaalde schadeposten.¹³⁶ Niet alleen de nabestaanden in neergaande lijn, dus degenen die ten laste waren van het slachtoffer, maar ook erfgenamen in de opgaande lijn zijn overeenkomstig dit artikel gerechtigd om een aanvraag in te dienen. Er wordt immers verwezen naar de erfgerechtigden in de zin van artikel 731 van het Burgerlijk Wetboek, tot en met de tweede graad. De vergoedbare schadeposten zijn sterk gelijklopend voor het slachtoffer dat overleden,

dan wel vermist is.¹³⁷ Het verlies aan levensonderhoud voor personen die op het ogenblik van de gewelddaad ten laste waren van het slachtoffer, noch de schade die voortvloeit uit het verlies van een of meer schooljaren wordt vergoed voor nabestaanden van een overleden slachtoffer. Ter volledigheid dient vermeld te worden dat ook de (nabestaanden van de overleden) occasionele redders aanspraak kunnen maken op een vergoeding voor verschillende schadeposten.¹³⁸

T.g.v. een opzettelijke gewelddaad (of een daad van terrorisme)

De wetgever heeft bewust gekozen om niet het begrip “geweldsmisdrijf” te gebruiken.¹³⁹ Bijgevolg moeten de constitutieve bestanddelen van een misdrijf niet voltooid zijn opdat men aanspraak kan maken op een vergoeding vanwege het Slachtofferfonds. Een ander gevolg is dat dader in principe zelfs niet strafrechtelijk verantwoordelijk moet zijn volgens de strafwet, denk hierbij bijvoorbeeld aan minderjarigen.

Ook het invoeren van een rechtvaardigingsgrond – hetgeen het wederrechtelijk karakter aan een

misdrijf ontnemt – heeft geen consequenties voor de procedure voor het Slachtofferfonds.¹⁴⁰ Het is niet noodzakelijk dat de strafvordering succesvol werd afgehandeld zodat een vrijspraak maar ook het overlijden van de verdachte, amnestie, opheffing van de strafwet, afstand van klacht, minnelijke schikking, verjaring... de weg naar het Slachtofferfonds openlaat.¹⁴¹

Wat het materieel element betreft, dient de opzettelijke gewelddaad gericht te zijn tegen personen, niet tegen goederen.¹⁴² In de wetgeving vinden we geen definitie terug van het begrip “gewelddaad” zodat de invulling gebeurt door casuïstiek. Zo kunnen feiten van psychisch geweld, zoals een bedreiging, ook een opzettelijke gewelddaad zijn.¹⁴³

Opzet wordt vereist als moreel element. Dit houdt in dat de dader de intentie moet gehad hebben om een gewelddaad te plegen. Schadeveroorzakende feiten uit nalatigheid of onvoorzichtigheid zijn bijgevolg uitgesloten.¹⁴⁴ De opzettelijke gewelddaad moet niet noodzakelijk de uiteindelijk veroorzaakte schade beoogd hebben. Het volstaat dat het de bedoeling was om

135 Art. 32 §1 Wet van 1 augustus 1985.

136 Art. 32 §2 en §3 van de Wet van 1 augustus 1985.

137 Voor de vermiste slachtoffers worden geen begrafeniskosten vergoed.

138 Art. 32 §4, 1° Wet van 1 augustus 1985, voor de occasionele redders: de morele schade; de medische kosten en de ziekenhuiskosten, met inbegrip van de prothesekosten; de tijdelijke of blijvende invaliditeit; een verlies of vermindering aan inkomsten ten gevolge van de tijdelijke of blijvende arbeidsongeschiktheid; de esthetische schade; de procedurekosten met inbegrip van de rechtsplegingsvergoeding; de materiële kosten; de schade die voortvloeit uit het verlies van een of meer schooljaren.

Art. 32 §4, 2° Wet van 1 augustus 1985, voor de rechthebbenden van de occasionele redders: de morele schade; de medische kosten en de ziekenhuiskosten; het verlies aan levensonderhoud voor personen die op het ogenblik van de gewelddaad ten laste waren van het slachtoffer; de begrafeniskosten; de procedurekosten met inbegrip van de rechtsplegingsvergoeding; de schade die voortvloeit uit het verlies van een of meer schooljaren; de uitzonderlijke schade ten gevolge van het langdurig in het ongewisse blijven omtrent de identiteit en de motieven van de dader of de daders.

139 M. STERKENS, *op. cit.*, 22.

140 P. MORLET, «L'aide de l'Etat aux victimes d'infractions de violence», RDP, 1987, 901; M. STERKENS, *op. cit.*, 52-53.

141 C. VAN DEN WYNGAERT, P. TRAEST en S. VANDROMME, *op. cit.*, 543.

142 Commissie voor hulp aan de slachtoffers van opzettelijke gewelddaden, *Verslag over de werkzaamheden (1998-1999)*, Brussel, 2000, 36-37.

143 Commissie voor hulp aan de slachtoffers van opzettelijke gewelddaden, *Verslag over de werkzaamheden (1998-1999)*, Brussel, 2000, 36.

144 M. STERKENS, *op. cit.*, 50-52; P. VERHOEVEN en L. VULSTEKE, *Het Fonds voor Financiële Hulp aan Slachtoffers van Opzettelijke Gewelddaden en Occasionale Redders*, Gent, Larcier, 2011, 101.

een gewelddaad te plegen, zelfs bij een ontoerekeningsvatbare dader.¹⁴⁵

Subsidiar karakter

Een beroep doen op de procedure voor de Commissie kan slechts in subsidiaire orde, en dit nadat eerst de gebruikelijke wegen om vergoeding te verkrijgen werden bewandeld. Bijgevolg is een tegemoetkoming door het Slachtofferfonds pas mogelijk wanneer de schade niet (voldoende) kan worden hersteld door de dader of de burgerlijk aansprakelijke partij, op grond van een stelsel van sociale zekerheid of een private verzekering, noch op enige andere manier. De benadeelde moet kunnen aantonen dat hij heeft getracht om op andere (traditionele) wijze enige vergoeding te bekomen zoals de gedwongen uitvoering t.o.v. de dader, het bekomen van een vergoeding via de arbeidsongevallenwetgeving, of het verkrijgen van vergoeding van een hospitalisatieverzekering.¹⁴⁶

De benadeelde dient dit subsidiaire karakter aannemelijk te maken maar in principe niet te bewijzen. Er dienen elementen te worden aangebracht waaruit blijkt dat de invordering bij de dader te onzeker, buitensporig duur of te langdurig in functie van het te verwachten resultaat zou zijn, m.a.w. wanneer de kansen op een geslaagde en daadwerkelijke invordering

quasi-onbestaande zijn.¹⁴⁷ In ieder geval wordt niet vereist dat voorafgaand aan de aanvraag dure en lange procedures of expertises (op burgerlijk vlak) worden afgewacht.¹⁴⁸

Recuperatiemogelijkheden door de Staat?

Er werden twee recuperatiemogelijkheden voorzien om de belangen van de schatkist te vrijwaren maar ook om te vermijden dat een dubbele schadevergoeding zou worden toegekend.¹⁴⁹

Ten eerste treedt de staat van rechtswege in de rechten van het slachtoffer voor het bedrag van de toegekende hulp tegen de dader of de burgerlijk aansprakelijke partij.¹⁵⁰ Ten tweede kan de Staat de volledige of gedeeltelijke terugbetaling van de toegekende hulp vorderen wanneer het slachtoffer na de uitbetaling ervan toch vergoed wordt.¹⁵¹ Het vorderen van een volledige of gedeeltelijke terugbetaling is ook mogelijk wanneer de hulp geheel of gedeeltelijk is toegekend op basis van valse of onvolledige verklaringen van de verzoeker.¹⁵² Bij noodhulp geldt een extra terugvorderingsmogelijkheid want de Staat kan in dat geval de (volledige of gedeeltelijke) terugbetaling vorderen wanneer een in kracht van gewijsde gegane rechterlijke beslissing de (volledige of gedeeltelijke) verantwoordelijkheid bij het slachtoffer legt.¹⁵³

Burgerlijke partij als bevoorrechte schuldeiser

Sinds 2014 verschaft de hypotheekwet de slachtoffers van strafbare feiten een algemeen voorrecht opdat slachtoffers van strafbare feiten meer kans zouden maken op vergoeding van schade.¹⁵⁴ Dit betekent dat zij een bevoorrechte plaats krijgen indien ze bij de verdeling van het actief van de veroordeelde in samenloop met andere schuldeisers komen. De Staat heeft m.b.t. de gedane gerechtskosten in strafzaken echter wel voorrang, alsook de advocaat van de veroordeelde voor de kosten van de verdediging.¹⁵⁵ Overeenkomstig de hypotheekwet verwijst begrip "slachtoffer" naar de natuurlijke persoon en zijn rechtverkrijgenden tot en met de tweede graad. De wettelijk gesubrogeerde (bv. de verzekeraar) kan geen aanspraak maken op dit voorrecht.

Het toepassingsgebied is wel beperkt vermits dit voorrecht enkel geldt voor de vergoeding toegekend aan slachtoffers voor lichamelijke of psychische schade als gevolg van opzettelijke gewelddaden die een strafbaar feit vormen. Slachtoffers van onopzettelijke gewelddaden (bv. verkeersongevallen), slachtoffers die enkel materiële schade geleden hebben en slachtoffers van een dader die vrijgesproken werd, vallen uit de boot.

145 S. OSCHINSKY, "Intervention de l'état dans l'indemnisation des victimes d'actes intentionnels de violence", *JT* 1986, 54; Contra: *Parl.St.* Kamer 1984-85, nr. 873, 2/1°, 26; Commissie voor hulp aan de slachtoffers van opzettelijke gewelddaden, *Verslag over de werkzaamheden* (1998-1999), Brussel, 2000, 15.

146 M. STERKENS, *op. cit.*, 12.

147 Commissie voor hulp aan de slachtoffers van opzettelijke gewelddaden, *Verslag over de Werkzaamheden* (1992-93), Brussel, 1994, 30-32; M. STERKENS, *op. cit.*, 40-42.

148 *Parl.St.* Senaat 1984-85, nr. 873, 2/1°, 9.

149 I. BOONE, *Verhaal van derde-betalers op de aansprakelijke*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 127.

150 Art. 39 § 1 Wet 1 augustus 1985.

151 Art. 39 § 2 Wet 1 augustus 1985.

152 Art. 39 § 3 Wet 1 augustus 1985.

153 Art. 39 § 4 Wet 1 augustus 1985.

154 Wet van 21 februari 2014 tot wijziging van de hypotheekwet van 16 december 1851, teneinde voorrechten in te stellen ten gunste van de slachtoffers van strafbare feiten, *BS* 15 mei 2014.

155 Art. 1-4 van de Wet van 5-15 september 1807 betreffende de wijze van inning van de gerechtskosten ten voordele van de openbare schatkist in criminele, correctionele en politiezaken jo. art. 19, 1° Hypotheekwet; B. VAN DEN BERGH, "Het voorrecht van de gerechtskosten" *BHBP* 2019, 219.

Vermits het voorrecht geldt op zowel roerende¹⁵⁶ als onroerende goederen, kan artikel 27,5° van de hypotheekwet nog soelaas bieden indien de insolvable dader een onroerend goed bezit. In dit geval dient er snel gehandeld te worden aangezien binnen een termijn van twee maanden sinds het in kracht van gewijsde gaan van de beslissing, het voorrecht moet worden ingeschreven in de registers van de hypotheekbewaarder van de plaats waar het goed gelegen is.¹⁵⁷

Sinds de invoering van dit voorrecht doet het Slachtofferfonds zeker niet minder uitkeringen. De vraag rijst of het toepassingsgebied van de voorrechten die ingevoerd werden door de wet van 21 februari 2014 moet worden uitgebreid en/of de modaliteiten moeten worden versoepeld?

De afschaffing van het algemeen voorrecht van de schatkist zou een andere optie kunnen zijn. HOSKENS stelt terecht dat particuliere schuldeisers op het moment dat er eens kan geïnd worden, worden geconfronteerd met de Belgische staat die hun voorbijsteekt. Ook BOGAERTS en GERRITS pleiten voor de schadevergoeding als afdwingbare en tastbare vorm van herstel voor het slachtoffer.¹⁵⁸ Deze slachtoffers hebben op dat moment een (lange) weg afgelegd – inclusief kosten gemaakt – om een uitvoerbare titel te verkrijgen én deze te laten uitvoeren.¹⁵⁹ De afschaffing van een algemeen voorrecht van de schatkist

zou ertoe kunnen leiden dat slachtoffers vaker initiatief willen nemen om voor hun rechten op te komen.¹⁶⁰

Verzekeringen

Het slachtoffer kan zijn persoonlijke verzekering aanspreken voor een vergoeding indien de schade, die veroorzaakt werd door het misdrijf, verzekerd is. Zo kan een slachtoffer van een inbraak zijn diefstalverzekering aanspreken en in geval van brandstichting kan er beroep gedaan worden op de brandverzekering. Bij misdrijven met lichamelijke gevolgen zullen persoonlijke verzekeringen tussenkomen, d.w.z. voor het deel dat niet gedekt werd door de sociale zekerheid. Er bestaan echter ook bijzondere afzonderlijke verzekeringen, bijvoorbeeld tegen geweldpleging en daden van terrorisme.¹⁶¹

Een volledige schadeloosstelling is niet altijd gegarandeerd vermits de verzekerde schade steeds beperkt is tot een maximumbedrag vermeld in de polis (in het geval van materiële schade). Een ander heikel punt zijn de vrijstellingen of 'franchises' waardoor het slachtoffer zelf moet instaan voor een deel van het schadebedrag. Dit is om de verzekeraars te beschermen tegen claims voor zeer kleine schadevergoedingen.¹⁶²

De verzekeraar zal zich na betaling van zijn cliënt of de begunstigde in de plaats kunnen stellen van die vergoede

persoon om diens rechten en rechtsoverdrachten uit te oefenen t.a.v. de dader. Subrogatie van de verzekeraar in de rechten van de verzekerde is een wettelijke mogelijkheid die voorzien is in veel rechtstakken zoals de burgerlijke aansprakelijkheid verzekering of de woningverzekering.¹⁶³

Sociale zekerheid

Zoals bij private schadeverzekeringen, worden ook in het kader van de sociale zekerheid de uitkeringen toegekend wanneer zich een bepaald (sociaal) risico voordoet ongeacht wie daaraan schuld heeft.¹⁶⁴ De voorwaarden om recht te hebben op een uitkering, die wordt toegekend bij een administratieve beslissing door een sociale zekerheidsinstelling, zijn laagdrempelig binnen het socialezekerheidsrecht. Tegenover die laagdrempeligheid staat wel een minder royale vergoeding dan de schadevergoeding die als burgerlijke partij nagestreefd kan worden. Het socialezekerheidsrecht beoogt geen volledig herstel van de schade maar wil de schadelijder de mogelijkheid bieden om in zijn levensonderhoud (en dat van zijn gezin) te blijven voorzien. Het slachtoffer dat geheel of gedeeltelijk arbeidsongeschikt wordt n.a.v. een misdrijf, kan een vergoeding krijgen voor de schade t.g.v. inkomstenderving op basis van de Arbeidsongevallenwet; de economische schade wordt slechts tot op zekere hoogte vergoed en de morele

156 Art. 19, 3°ter Hypotheekwet.

157 Bij een tijdig ingeschreven (i.e. binnen twee maanden na het in kracht van gewijsde treden van de beslissing) voorrecht, wordt het eigenlijk pas uitgeoefend na de wettelijke en bedongen hypotheeken die vóór het tijdstip waarop de beslissing in kracht van gewijsde is gegaan bij het hypotheekkantoor werden ingeschreven. Bij een laattijdige inschrijving neemt het voorrecht pas rang op de dag waarop het wordt ingeschreven.

158 T. BOGAERTS en R. GERRITS, *op. cit.*, 2.

159 E. HOSKENS, "Voorrechten voor slachtoffers opzettelijke. Gewelddaden: onbekend is onbemind?", *De Juristenkrant* 2017, afl. 359, 13.

160 *Ibid.*

161 I. AERTSEN, S. CHRISTIAENSEN, L. HOUGARDY en D. MARTIN, *Vademecum politionele slachtofferbejeging*, Gent, Academia Press, 2002, 146.

162 *Ibid.*, 131-133.

163 *Ibid.*, 126.

164 De sociale risico's worden meestal gedefinieerd als enerzijds gebeurtenissen die een persoon beletten normale beroepsinkomsten te verwerven (ziekte, invaliditeit, ouderdom, vroegtijdige dood en werkloosheid), anderzijds gebeurtenissen die hem lasten opleggen die zijn levensstandaard kunnen verlagen (ziektekosten en gezinslast); I. BOONE, *Verhaal van de derde-betalers op de aansprakelijke*, Intersentia, 2009, 20.

schade zelfs helemaal niet.¹⁶⁵ Dat slachtoffer kan via de wegen van het gemeen recht geen vergoeding meer vragen voor de schade die al gedekt is door de Arbeidsongevallenwet.¹⁶⁶

Voorstellen tot aanpassingen en buitenlandse voorbeeld

Fondsen

Uitbreiding Slachtofferfonds

Zoals besproken zijn er strikte voorwaarden verbonden aan een tussenkomst van het Slachtofferfonds. BOGAERTS en GERRITS zijn voorstander van een uitbreiding van de doelgroep van het fonds voor financiële hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden. Hierbij kan verwezen worden naar het Franse “*Fonds de garantie des victimes d’actes terroristes et d’autres infractions*” dat zich niet beperkt tot slachtoffers van opzettelijke gewelddaden. Zo kunnen ook slachtoffers van vermogensdelicten aanspraak maken op een gelimiteerde vergoeding rekening houdend met hun financiële situatie. Bijkomende sponsoring van het fonds zou kunnen door het gebruik van geldboetes maar ook door een beter beleid op het vlak van terugvordering van de uitgekeerde bedragen bij daders. In Frankrijk kan het fonds

rekenen op financiering door een belasting op premies voor verzekeringscontracten inzake goederen.¹⁶⁷

Herstelfonds

In onze samenleving heerst een specifieke relatie tussen herstel en schadevergoeding. Een geheel of gedeeltelijke vergoeding zou een wezenlijke bijdrage zijn tot herstel.¹⁶⁸ Waar het Slachtofferfonds vanuit de solidariteitsgedachte het slachtoffer financieel begunstigt, wil het herstelconcept dit soort faciliteit plaatsen op het veld van wederzijdse betekenisverlening van de dader en het slachtoffer.¹⁶⁹ In het kader van de herstelgerichte strafuitvoering gebeurde de oprichting van een Herstelfonds voor het eerst in een onderzoeksproject rond herstelgerichte strafuitvoering dat door de KU Leuven en de Universiteit van Luik werd uitgevoerd in opdracht van de toenmalige minister van Justitie. Dit fonds geeft een onvermogen gede-tineerde de kans om een aanvraag in te dienen bij het Herstelfonds om binnen of buiten de gevangenis te werken voor een organisatie met een humanitair doel.¹⁷⁰ Een van de onderzoeksvragen betrof immers de wijze waarop men binnen de gevangeniscontext, waar gevangenisarbeid schaars en onderbetaald is, mogelijkheden heeft om verantwoordelijkheid

op te nemen voor slachtoffers.¹⁷¹ De tussenkomst van het Herstelfonds is zeker niet bedoeld als substituut voor de schadevergoeding, het gaat hooguit om een symbolisch gebaar. Elke initiële interesse en aanvraag voor het Herstelfonds wordt daarom gekaderd binnen een herstelbemiddeling; het helpt vooral mee aan het opstarten van de communicatie tussen dader en slachtoffer.¹⁷² Het initiatief voor het leveren van een inspanning bij een zelfgekozen humanitaire instelling moet van de dader komen en het Herstelfonds zal dan een vooraf vastgelegd bedrag overmaken aan het slachtoffer in ruil voor het geleverde vrijwilligerswerk.¹⁷³ Praktijkervaringen laten blijken dat het Herstelfonds conceptueel in zijn opzet slaagt.¹⁷⁴ Maar er is ook kritiek, zelfs vanuit de herstelgerichte hoek. Zo stelt NOUWYNCK dat de herstelmogelijkheid die wordt gecreëerd een normering en disciplinerende inhoudt van hen die maatschappelijk reeds kwetsbaar staan. Dat veroordeelden ondanks hun insolvabiliteit worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid zou te zeer bijdragen aan de tendens van individualisering van schuld. Het ontnemen van het laatste alibi van kansarmoede zou een identificatie van schuld en individualisering zijn die afbreuk doet aan fundamentele rechten. Een andere kritiek is dat het humanitair werk als niets anders dan

165 I. BOONE, *op. cit.*, 2009, 21.

166 Cumulatie van twee vergoedingen voor eenzelfde schade is niet toegestaan volgens artikel 46 Arbeidsongevallenwet; C. PERSYN, “Problemen bij de samenloop van vergoedingsregelingen. Het gemeen recht, arbeidsongevallen en ziekteverzekering”, *RW* 1990-1991, nr. 9, 280.

167 M. MERCIER, *20 ans d’indemnisation des victimes d’infractions*, Paris, L’Harmattan, 2012.

168 M. BOUVÈRE-DE BIE, K. KLOECK, W. MEYVIS, R. ROOSE en J. VANACKER, *Handboek forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 2002, 536.

169 *Ibid.*, 537.

170 T. DAEMS, P. DE WITTE en G. ZUIJDWEGT, *De gekooide mens*, Universitaire Pers Leuven, 2016, 187.

171 P. BROUCKMANS, I. VANDEURZEN, H. VERHOUVEN & A. VERSTRAETE o.l.v. prof. T. PETERS, *Project ‘Herstelgerichtedetentie’*, in opdracht van het ministerie van Justitie e.a., KU Leuven (n.g.), tussentijds verslag, juni 1999, p. 7.

172 A. MARCHAL, “Het Herstelfonds in penitentiaire inrichtingen”, *Tijdschrift voor Herstelrecht* 2015, 32.

173 In 2003 beslist de Dienst Individuele Gevallen om geen uitgangsvergunningen meer toe te staan, behalve in de zes maanden voorafgaand aan een voorwaardelijke invrijheidstelling. Hierdoor wordt de potentiële groep gedetineerden sterk ingeperkt zodat het Herstelfonds slechts inzetbaar wordt tegen het einde van de strafuitvoering. In eerder uitzonderlijke gevallen (waarbij uitgangsvergunningen worden geweigerd) wordt toegestaan dat ook werk vanuit een organisatie binnen de gevangenis mag worden uitgevoerd; A. MARCHAL, *op. cit.*, 35.

174 F. VERBRUGGEN, R. VERSTRAETEN, D. VAN DAELE en B. SPRIET, *Strafrecht als roeping. Liber Amicorum Lieven Dupont*, Universitaire Pers Leuven, 2005, 1242; X., “Een blik op 2016”, www.moderator.be.

loonarbeid kan worden beschouwd en de vergoeding bijgevolg lager is dan het wettelijk bepaald minimumloon.¹⁷⁵

(Meer) inzetten op herstelbemiddeling¹⁷⁶ in de strafuitvoering

Artikel 553 Sv. stelt expliciet dat herstelbemiddeling mogelijk is tijdens de strafuitvoering. Met de invoering van herstelconsulenten in het Belgisch gevangeniswezen in 2000 werd officieel het herstelgericht gedachtegoed in de strafuitvoering ingevoerd. Overeenkomstig de Basiswet van 2005¹⁷⁷ vormt het herstel van de schade aangericht door het misdrijf een van de doelstellingen van de uitvoering van de vrijheidsstraf.¹⁷⁸ Bij herstelbemiddeling in de fase van de strafuitvoering wordt er ruimte gecreëerd voor dialoog tussen het slachtoffer en de veroordeelde om zelf desgewenst afspraken te maken over bijvoorbeeld contact- en/of plaatsverboden maar ook over andere zaken die kunnen bijdragen aan het herstel van het slachtoffer. Daarnaast zouden het slachtoffer en de veroordeelde dader uiteraard ook de schadevergoeding kunnen bespreken. Het Herstelfonds kadert binnen deze slachtoffer-daderbemiddeling. Vandaag is er in elke gevangenis een aanbod slachtoffer-daderbemiddeling. De aanvragen tot die herstelbemiddeling gaan in stijgende lijn.¹⁷⁹ Dat de strafuitvoeringsrechtbank rekening kan houden met de herstelbemiddeling – in die zin dat

slachtoffergerichte tegenindicaties zullen kunnen weerlegd worden – kan een motivatie zijn voor een gedetineerde om zich te engageren.

Inspiratie uit Nederland?

In Nederland kan de persoon die rechtstreeks schade¹⁸⁰ heeft geleden door een strafbaar feit zich op basis van artikel 51a lid 1 van het Nederlands Wetboek van Strafvordering (verder NSv.) voegen als ‘benadeelde partij’ in het strafproces. Dit houdt in dat een slachtoffer bij de Officier van Justitie een vordering tot schadevergoeding – d.m.v. een voegingsformulier – kan indienen. Het instituut van de ‘benadeelde persoon’ heeft dus een andere betekenis dan in België. De Officier van Justitie dient deze schadevergoeding namens het slachtoffer geheel of gedeeltelijk in, waarna de rechter oordeelt of de beklaagde/beschuldigde deze schadevergoeding al dan niet geheel of gedeeltelijk moet betalen.¹⁸¹

Schadevergoedingsmaatregel

Naast de beslissing over de schadevergoeding zelf, zal de strafrechter in Nederland ook oordelen of de schadevergoedingsmaatregel moet worden opgelegd. Deze schadevergoedingsmaatregel kan het slachtoffer niet zelf vorderen, maar gebeurt op initiatief van de Officier van Justitie. De rechter kan ook besluiten de maatregel op te leggen als deze niet door de Officier van Justitie geëist is.

De schadevergoedingsmaatregel in artikel 36f van het Nederlands Wetboek van Strafrecht (verder NSr.) houdt in dat aan de veroordeelde de verplichting wordt opgelegd tot betaling van een som geld aan de staat ten behoeve van het slachtoffer. De staat keert het ontvangen bedrag dan onverwijld uit aan het slachtoffer. Het houdt bijgevolg in dat de Staat – meer bepaald het Centraal Justitieel Incassobureau (verder CJIB) – wordt belast met de incasso van de toegekende schadevergoeding. De betalingen door de veroordeelde aan de staat verricht, strekken in de eerste plaats tot voldoening van de schadevergoedingsmaatregel en pas in tweede orde tot voldoening van een opgelegde boete.¹⁸²

De rechter kan de maatregel opleggen indien en voor zover de verdachte jegens het slachtoffer naar burgerlijk recht aansprakelijk is voor de schade die door het strafbare feit is toegebracht.¹⁸³ Indien de strafrechtsprocedure eindigt zonder veroordeling of oplegging van een maatregel (bv. internering), maar wél met een schuldigverklaring, kan deze schadevergoedingsmaatregel worden opgelegd. In geval van vrijspraak kan er logischerwijze geen schadevergoedingsmaatregel volgen vermits er ook geen schadevergoeding kan worden uitgesproken. Het tenlastegelegde feit wordt immers niet bewezen verklaard. In de praktijk is het zo dat de rechter, als hij de vordering van de benadeelde

175 F. VERBRUGGEN, R. VERSTRAETEN, D. VAN DAELE en B. SPRIET, *op. cit.*, 1244.

176 Herstelbemiddeling draait rond het contact tussen slachtoffer(s) en dader(s); de “herstelgedachte” staat centraal want de straf van de dader vervalt niet terwijl bij bemiddeling in strafzaken het de bedoeling is om het geschil te regelen zonder dat er nog een tussenkomst van de rechter moet volgen.

177 Basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

178 Art. 9 §2 Basiswet.

179 In 2019 ging het om 55 aanvragen en hiervan kregen er 49 een positief advies. Over twee dossiers werd er echter nog geen beslissing genomen. In totaal ging het in 2019 om een totaal goedgekeurd bedrag van 55.602 euro. Er is een stijging merkbaar in het gebruik van het herstellfonds; Overzicht dossiers herstellfonds 2010-december 2019.

180 Rechtstreekse schade betreft de persoon die getroffen is in een belang dat door de overtreden bepaling wordt beschermd, inclusief zijn nabestaanden in geval van overlijden; Art. 51f NSv.; C.P.M. CLEIREN en J.F. NIJBOER, *Strafvordering. Tekst en commentaar. De tekst van het Wetboek van Strafvordering en enkele aanverwante wetten voorzien van commentaar*, Deventer, Kluwer, 2011, 141-143.

181 Art. 51g NSv.

182 Art. 36f, lid 4 NSr.

183 Art. 36f, lid 2 NSr.

partij toewijst, bijna altijd de schadevergoedingsmaatregel uitspreekt, zelfs indien het niet gevorderd wordt door het Openbaar Ministerie.¹⁸⁴ Bovendien kan de rechter bepalen dat schadevergoedingsmaatregel – zoals de geldboetes¹⁸⁵ – in termijnen mag betaald worden.¹⁸⁶

Meerwaarde?

Een eerste voordeel is dat de mogelijkheden voor het bekomen van een schadevergoeding ruim zijn. Zo is een schadevergoedingsmaatregel zelfs mogelijk indien het slachtoffer zich niet als benadeelde partij gevoegd heeft in het strafproces maar ook indien de voeging onontvankelijk was wegens formele redenen zoals een voegingsformulier dat werd ingediend door een minderjarige die niet wettelijk vertegenwoordigd wordt. De rechter kan immers ambtshalve een schadevergoedingsmaatregel opleggen indien en voor zover de verdachte jegens het slachtoffer naar burgerlijk recht aansprakelijk is voor de schade die door het strafbare feit is toegebracht.¹⁸⁷

Een bijkomend groot voordeel van de schadevergoedingsmaatregel is dat het CJIB initieel belast is met het

incasseren van de schadevergoeding en niet het slachtoffer zelf. BOGAERTS en GERRITS pleiten voor de oprichting van een centraal orgaan naar het voorbeeld van het Nederlands Centraal Justitieel Incassobureau dat verantwoordelijk is voor de uitvoering van alle financiële gevolgen van een strafrechtelijke uitspraak. Het grote voordeel van een dergelijke dienst is de centralisatie van alle administratieve gegevens.¹⁸⁸ Het gebrek aan een degelijke informatie-flux is een van de problemen bij het niet uitbetalen van de schadevergoeding die zouden kunnen worden opgelost door de inrichting van een gecentraliseerd orgaan. Het daadwerkelijk innen van geldsommen levert een belangrijke bijdrage aan de geloofwaardigheid en het gezag van de overheid.

Bij de inning van de schadevergoeding laat het CJIB de effectieve betaling voorgaan op de termijn waarbinnen dit dient te gebeuren.¹⁸⁹ Ter incasso van de schadevergoedingsmaatregel begint het CJIB met het versturen van een aanschrijving met acceptgiro naar de dader met het verzoek het opgelegde bedrag binnen 30 dagen te betalen. Bij niet-betaling volgt een eerste (en eventueel een tweede) aanmaning, waarbij het bedrag in beide

gevallen verhoogd wordt.¹⁹⁰ Wanneer ook de aanmaningen zonder gevolg blijven, kan een dwangbevel worden uitgevaardigd. De gerechtsdeurwaarder krijgt de vordering dan in handen. Wanneer de vordering niet betaald wordt, is de stok achter de deur een vervangende hechtenis. De schadevergoedingsmaatregel in Nederland zorgt er evenwel niet voor dat de vervangende hechtenis de betalingsverplichting opheft.¹⁹¹ De term is daarom enigszins verwarrend. De vervangende hechtenis leidt er wel toe dat de verantwoordelijkheid van het Openbaar Ministerie bij het invorderen zal stoppen en het slachtoffer alsnog op andere wijzen de schadevergoeding zal moeten innen.¹⁹² Kortom, de kans bestaat dat de dader niet veroordeeld wordt tot een gevangenisstraf wegens het plegen van een strafbaar feit, maar toch in de gevangenis belandt wegens gebrek aan financiële draagkracht. Dit is verregaand. In België komt de vervangende gevangenisstraf enkel in beeld wanneer een hoofdstraf niet wordt uitgevoerd. Voor burgerrechtelijke veroordelingen bestaat geen lijfswang (meer).¹⁹³ Bovendien wordt de gevangenisstraf in België als een *ultimum remedium* beschouwd.¹⁹⁴ En werd meermaals geopperd om de

184 Bijna alle geïnterviewde rechters geven aan de schadevergoedingsmaatregel niet op te leggen als de benadeelde partij een grootwinkelbedrijf is, of een gemeente, energiebedrijf, of andere grote rechtspersoon, omdat deze zelf genoeg mogelijkheden hebben om het bedrag te incasseren. Voor kleinere detailhandels, zoals eenmansbedrijfjes, wordt de schadevergoedingsmaatregel wel opgelegd; S. VAN WINGERDEN, M. MOERINGS en J. VAN WILSEM, *De praktijk van schadevergoeding voor slachtoffers van misdrijven*, Den Haag, BJU, 2007, 83.

185 Art. 24a NSr.

186 Art. 34f, lid 4 NSr.

187 Art. 36f, lid 1 NSr.; Aanbevelingen behandeling civiele schadevordering in het strafproces 2004.

188 Zoals bijvoorbeeld de naam van de gesubrogeerde partijen of het definitieve bedrag dat verschuldigd is.

189 CJIB Jaarbericht 2005, p. 35.

190 Art. 5.2 Besluit van 5 februari 1997 houdende regels ter uitvoering van de inning van de in de artikelen 36e en 36f van het Wetboek van Strafrecht bedoelde maatregelen.

191 Art. 36f, lid 8 j° artikel 24c NSr.

192 In Nederland bestaat een voorschotregeling; wanneer de veroordeelde acht maanden na de definitieve beslissing in gebreke blijft de schadevergoeding te betalen, hebben zij recht om een voorschot aan te vragen via het CJIB. De staat zal dan het uitgekeerde bedrag trachten te verhalen op de veroordeelde; Art. 36f lid 7 NSr.

193 De vervangende gevangenisstraf kan worden uitgevoerd bij het niet betalen van de geldboete (art. 40 Sw.), het niet uitvoeren van de werkstraf (art. 37quinqies Sw.), autonome probatiestraf (art. 37octies Sw.) en straf onder elektronisch toezicht (art. 37ter Sw.).

194 In tal van beleidsnota's van de minister van Justitie vinden we dit gedachtegoed terug; zie bv. "Algemene beleidslijnen van het ministerie van Justitie voor het begrotingsjaar 2000", *Parl.St.* Kamer 1999-00, nr. 0198/013, p. 26 e.v.; "Algemene Beleidsnota van de minister van Justitie", *Parl.St.* Kamer 2003-04, nr. 0325/016, p. 35; "Algemene Beleidsnota van de minister van Justitie", *Parl.St.* Kamer 2007-08, nr. 995/003, p. 4.

vervangende gevangenisstraf af te schaffen bij de geldboete omdat het in de eerste plaats degenen treft die over onvoldoende middelen beschikken.¹⁹⁵ Bij het opleggen van een geldboete kan nog rekening gehouden worden met het draagkrachtbeginsel¹⁹⁶, maar dit geldt niet voor de schadevergoedingsmaatregel. Ook de ernst van het feit wordt niet in rekening gebracht.¹⁹⁷ De mogelijkheid, die voor geldboetes bestaat om in termijnen te betalen¹⁹⁸, is wel van toepassing verklaard op de Nederlandse schadevergoedingsmaatregel.¹⁹⁹ De rechter kan dus ook voor de schadevergoeding bepalen dat de verdachte deze in termijnen betaalt.

Conclusie

Niemand vraagt erom slachtoffer te zijn van een misdrijf. Het slachtoffer dat schade lijdt, kan die schade vergoed krijgen door zich burgerlijke partij te stellen of zich tot de burgerlijke rechtbank te richten. Aan een burgerlijke partijstelling zijn een aantal wettelijk bepaalde voorwaarden verbonden. Naast de algemene ontvankelijkheidsvoorwaarden van rechts- en handelingsbekwaamheid dient het slachtoffer ook zijn hoedanigheid en belang aan te tonen overeenkomstig de artikelen 17 en 18 van het Gerechtelijk Wetboek. Om daarnaast aan de bijzondere voorwaarden binnen het strafprocesrecht te voldoen, moet de strafvordering ontvankelijk zijn – de burgerlijke vordering is immers *accessoir* – en moet het slachtoffer ‘beweren benadeeld te zijn’. Wanneer de schadevergoeding wordt toegekend, is het in België de

verantwoordelijkheid van de burgerlijke partij om de schadevergoeding af te dwingen wanneer deze niet vrijwillig wordt betaald. De gerechtsdeurwaarder zal bij een gedwongen uitvoering in de meeste gevallen echter ook botsen op het onvermogen van de veroordeelde.

Wanneer de schade niet (volledig) en daadwerkelijk kan worden hersteld door de dader of niet vergoed kan worden op basis van een stelsel van sociale zekerheid of een private verzekering, kan het slachtoffer zich eventueel wenden tot het Slachtofferfonds. Dit fonds voorziet in een subsidiaire en forfaitaire tussenkomst van de overheid bij personen die het slachtoffer zijn van ernstig lichamelijk letsel of een nadeel voor hun gezondheid ervaren als gevolg van een opzettelijke gewelddaad. De doelgroep is dus beperkt, net zoals de uitkeringen waaraan een plafond gesteld is. Een uitbreiding van dit fonds, zowel van het personeel als materieel toepassingsgebied, zou een denkpiste kunnen zijn die gemotiveerd wordt door maatschappelijke solidariteit.

Bij onze noorderburen is de schadevergoedingsmaatregel van kracht. Bij deze maatregel wordt de veroordeelde de verplichting opgelegd tot betaling van een som geld aan de staat ten behoeve van het slachtoffer. De staat keert het ontvangen bedrag dan onverwijld uit aan het slachtoffer. Een meerwaarde is dat deze maatregel een afbetaling in termijnen mogelijk maakt zodat er rekening kan

gehouden worden met de precare financiële situatie van de veroordeelde. Maar hét grote voordeel is dat het CJIB initieel belast is met het innen van de schadevergoeding en niet het slachtoffer. Dit is een vorm van erkenning naar het slachtoffer toe. Dergelijk gecentraliseerd orgaan zou bijvoorbeeld ook de administratieve gaten op het vlak van informatiedoorstroming kunnen dichten. Het niet voldoen van de schadevergoedingsmaatregel kan in Nederland zelfs leiden tot een vervangende hechtenis. Weliswaar niet in de letterlijke zin van het woord vermits dit de betalingsverplichting niet opheft. Dat iemand in de gevangenis zou belanden wegens het ontbreken van financiële draagkracht, is niet waar het Belgisch detentiebeleid voor staat. Daarenboven lijkt in ons systeem een drijfveer te ontbreken om slachtoffers daadwerkelijk te vergoeden en lijkt het toekennen van een schadevergoeding soms eerder een symbolische beslissing.

195 R. ROZIE en D. VANDERMEERSCH, “De zin van de korte gevangenisstraf in vraag gesteld”, *RW* 2017-18, nr. 9, 325; *Eindverslag Commissie “Strafuitvoeringsrechtbanken, externe rechtspositie van gedetineerden en straffoetmeting”, Deel II – Straffoetmeting*, 13-15 en 26-42.

196 Dit betekent dat een passende bestraffing wordt opgelegd aan de verdachte zonder dat zijn inkomen en vermogen onevenredig wordt getroffen; art. 24 NSr. Ook in België bestaat die milderingsbevoegdheid voor beklaagden die hun precare financiële toestand kunnen bewijzen; art. 163, lid 2 en 3 Sv en art. 195 lid 2 en 6 Sv.

197 O.w.v. het herstellende karakter van de maatregel heeft de Hoge Raad geoordeeld dat de rechter bij de bepaling van de hoogte van het schadebedrag geen rekening moet houden met de draagkracht van de veroordeelde; HR 19 juni 2007, ECLI:NL:HR:2007:AZ8788, NJ 2007/359, rov. 3.6; Het gaat om een maatregel zodat bij de bepaling van de hoogte van het bedrag geen rekening gehouden gaat worden met de ernst van het feit, de verwijtbaarheid van het gedrag en de draagkracht van de verdachte; Kamerstukken II 1989/90, 21 345, nr. 3, p. 6. Bijgevolg worden soms relatief hoge betalingsverplichtingen als schadevergoedingsmaatregel opgelegd aan veroordeelden met geen tot weinig inkomsten. Dit leidt dan weer tot een hoge schuldenlast en weinig zicht op verbetering van de financiële situatie op korte termijn.

198 Art. 24a NSr.

199 Art. 36f lid 4 NSr.